

Određivanje pripadnosti crnoluškoga govora kajkavskomu narječju i goranskomu dijalektu

Knaus, Nikolina

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:548240>

Rights / Prava: [In copyright/Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Nikolina Knaus

**Određivanje pripadnosti crnoluškoga govora
kajkavskomu narječju i goranskomu dijalektu**

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2018.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Nikolina Knaus

Matični broj: 0009073425

Određivanje pripadnosti crnoluškoga govora
kajkavskomu narječju i goranskomu dijalektu

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost
Mentor: prof. dr. sc. Silvana Vranić

Rijeka, 1. rujna 2018.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova Određivanje pripadnosti crnoluškoga govora kajkavskomu narječju i goranskomu dijalektu izradio/la samostalno pod mentorstvom prof. dr. sc. Silvane Vranić.

U radu sam primijenio/la metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju završnog rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen način citirao/la sam i povezao/la s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica Potpis

Nikolina Knaus

Sadržaj

1. Uvod.....	6
1.1. Motivacija, cilj radnje i metodologija istraživanja	6
1.2. Ukratko o Gorskome kotaru	7
2. Dosadašnja proučavanja kajkavskoga narječja.....	10
3. Podjela kajkavskoga narječja.....	16
4. Dosadašnja istraživanja goranskoga dijalekta te govora Crnoga Luga	17
5. Razlikovni kriteriji za određivanje pripadnosti govora Crnoga Luga kajkavskomu narječju.....	22
5.1. Jezične činjenice najvišega razlikovnoga ranga, drugosti od svih (alijeteti) 22	
5.1.1. Jednak refleks jata i poluglasa (prva kajkavska jednadžba).....	22
5.1.2. Jednak refleks stražnjega nazala i slogotvornoga /ʃ/.....	24
5.1.3. Mijenjanje artikulacije (zatvaranje) ili redukcija neakcentiranih vokala (i slogova).....	25
5.1.4. Sekvencija /rj/ kao relikt palatalnog /r'/	26
5.1.5. Kajkavske depalatalizacije	27
5.1.6. Uporaba prijedloga vu / v	28
5.1.7. Obezvučenje zvučnog šumnika na dočetku riječi	29
5.1.8. Kajkavski rezultati primarne i sekundarne jotacije	30
5.1.9. Zamjenica <i>kaj</i>	30
5.1.10. Gubljenje morfološke posebnosti V jd.....	31
5.1.11. Tvorba futura	32
5.2. Jezične činjenice nižega razlikovnoga ranga, drugosti od drugih, ali ne od svih (alteriteti)	33

5.2.1.	Sekvencija <i>/jt/</i> u infinitivnoj, i sekvensija <i>/jd/</i> u prezentskoj osnovi kompozita glagola <i>*idti > iti</i>	33
5.2.2.	Rotacizam u prezentskoj osnovi glagola <i>moč</i>	33
5.2.3.	Konsonantske skupine	34
5.2.4.	Izjednačenje prijedloga <i>iz</i> i <i>s</i> u <i>z</i>	35
5.2.5.	Oblici plurala u deklinaciji	35
5.2.6.	Morfem 3. l. mn. prezenta ujednačen na dočetak <i>-jo</i>	36
6.	Pripadnost govora Crnoga Luga goranskomu dijalektu	37
7.	Zaključak	40
8.	Literatura	42
9.	Ogled govora Crnoga Luga.....	43
10.	Sažetak i ključne riječi	56
11.	Naslov i ključne riječi (na engleskome jeziku)	57

1. Uvod

1.1. Motivacija, cilj radnje i metodologija istraživanja

U četvrtom smo semestru druge godine preddiplomskoga studija hrvatskoga jezika i književnosti kao jedan od obaveznih kolegija imali kolegij Uvod u dijalektologiju hrvatskoga jezika. Kako je sadržaj kolegija i način izvođenja bio vrlo zanimljiv, moja je zainteresiranost za gradivo postajala sve veća. Budući da je kolegij uključivao seminarski zadatak, za koji smo mogli izabrati: određivanje alijetetnih i alteritetnih značajki na određenom predlošku, ili istraživanje, odnosno snimanje, nama bliskoga govora, tj. obično govora mjesta iz kojeg dolazimo, odabrala sam drugi zadatak jer mi se istraživanje govora činilo zanimljivijim. Dakle, na temelju sam navedenog istraživanja, odlučila pisati ovaj završni rad.

Motivacija je kao što sam prethodno navela bila izrazita zanimljivost te način izvođenja kolegija na kojem smo ponajprije naučili kako moramo čuvati i cijeniti jezične raznolikosti, dakle, narječja i dijalekte. U mom je slučaju tomu pogodovala i činjenica da dolazim iz malog mjesta koje iz dana u dan postaje, što se tiče stanovništva, sve manje, te mu, između ostalog, prijeti izumiranje samoga govora. Dakle, najveća motivacija je, ostaviti zapis i istraživanje po kojem će se govor sačuvati.

Cilj je ovoga rada analizirati terenskim istraživanjem utvrđene jezične činjenice najvišega razlikovnog ranga (alijetete) i jezične činjenice nižega razlikovnog ranga (alteritete), koji određuju pripadnost govora Crnoga Luga kajkavskom narječju, te neke karakteristike po kojemu pripada goranskomu dijalektu. Pri istraživanju poslužila sam se odabranom literaturom o kajkavskome

narječju, literaturom o Gorskome kotaru te čakavsko-kajkavskom govornom kontaktu, kao i literaturom o dosadašnjim istraživanjima crnoluškoga govora te bilješkama s predavanja na kolegiju Uvod u dijalektologiju hrvatskoga jezika.

Istraživanje je bilo potrebno započeti pronalaženjem ispitanika/ice prema uputama koje smo dobili na kolegiju, dakle, starije osobe koja je izvorni govornik te nije duže vrijeme izbivala s istraživanog područja kako bi ogled govora bio što vjerodostojniji. Moja je odluka bila ispitati, odnosno snimiti govor, gospođe Ratomire Abramović, r. Krašovac, rođene 1945. godine u Velikoj Vodi, izvornoga govornika crnoluškoga govora.

1.2. Ukratko o Gorskome kotaru

Kako bi lakše bilo reći nešto o Crnome Lugu i njegovu položaju, valja reći nekoliko riječi o gorskokotarskoj regiji u kojoj se Crni Lug smjestio.

Gorski se kotar smjestio na sjeverozapadnom dijelu središnjega planinskog prostora Hrvatske, a svojom sjevernom i sjeverozapadnom međom graniči sa Slovenijom. Gorskotarske su povjesne, prirodne i gospodarske značajke vrlo specifične, no on nije svuda omeđen izrazitim granicama. Njegove su prirodne granice najizrazitije prema Riječkom primorju gdje goransko visočje naglo prelazi prema moru (Mrle, 2008: 16). Dolina gornjeg dijela rijeke Kupe i njezini pritoci rijeke Čabranke čine sjevernu granicu Gorskoga kotara, dok je zapadna granica obilježena visoravni notranjskog Snježnika, a istočna područjem krša oko rijeke Dobre i Mrežnice. U Gorskem je kotaru prosječna nadmorska visina oko 800 metara, a od planinskih uzvišenja ističu se Veliki Risnjak 1528 m, Drgomalj 1153 m i Bjelolasica 1533 m. Osim uzvišenja, karakteristične su uske doline rijeke Kupe i njezini pritoci. Zbog svojeg specifičnog područja, Gorski je kotar područje velikoga geostrateškog značenja.

U Gorski je kotar krajem 15. st. započeo prodor Osmanlja, a zbog važnog koridora koji se protezao između panonskog i primorskog područja Mađari su se, prije više od 850 godina, nastojali probiti do sjevernoga Jadrana. Današnja je raznovrsnost gorskokotarskih govora posljedica osobitih povijesnih i gospodarskih prilika i zbivanja na Balkanu, u Hrvatskoj i Gorskome kotaru od 15. do 18. stoljeća. Jugozapadno od Gorskoga kotara je Hrvatsko primorje, a jugoistočno Lika. Na istoku Gorski kotar prelazi u blaže i niže pokupske predjele. Granice Gorskoga kotara uvelike pokazuju jezičnu i dijalekatnu raznolikost kojom je taj kraj okružen: s jedne strane slovenski dijalekti, a s druge svi hrvatski dijalekti, čakavski, kajkavski i štokavski. Geografska znanost dijeli Gorski kotar na centralni kraj (središnji), severinski i čabarski kraj, na Kupsku dolinu i velikokapelski kraj (Barac-Grum, 1993, 17).

Crni se Lug nalazi u središnjemu dijelu Gorskoga kotara, a smjestio se u podnožju planine Risnjak na nadmorskoj visini od 730 metara. Od Rijeke je udaljen 50 km, 13 km od Delnica i 40 km od grada Čabra. Crni je Lug okružen manjim zaseocima, od kojih se, s jedne strane nalaze, Malo Selo i Razloge, prema Čabru, a s druge, Velika Voda, Zelin Crnoluški, Zelin Mrzlovodički i Mrzla Vodica, prema Rijeci (Kovač, Malnar Jurišić 2016: 483).

U Gorskem se kotaru prva naselja spominju tijekom 15. st., no precizno određivanje podatka o naseljavanju Crnoga Luga nije poznato. Spominjanje Crnoga Luga znano je iz 1725. u kontekstu izgradnje prve staklane na području Velike Vode. Staklana se navodi kao prva na području Gorskoga kotara, a njezin je rad zabilježen do 1735. Mrle (2009: 41, 69), navodi još neke važne povijesne trenutke vezane uz razvoj crnoluškoga područja, npr. peć za taljenje željezne rudače 1779., dok se 1850. otvara parna pilana, a 1858. važna je godina zbog otvaranja prve školske zgrade, što je dakako imalo važnu ulogu u opismenjavanju stanovništva. Budući da su prvi vlasnici znatnog dijela Gorskoga kotara bili,

knezovi Krčki, odnosno Frankopani, izgradili su i prve ceste na tom području, npr. Mrzla Vodica – Crni Lug – Gerovo, tijekom 15. i 16. stoljeća, ujedno prve prometnice koja je izravno povezivala Crni Lug s lukom Bakar. Vrlo je važna za promet bila i cesta Crni Lug – Delnice koja je modernizirana i otvorena 1971. godine.

Što se tiče stanovništva Gorskoga kotara i Crnoga Luga, može se reći da ono, s obzirom na prometne, klimatske, geografske prilike, poprilično varira. Dok je u početku, nakon izgradnje Karolinske ceste, stanovništvo bilo u slabom porastu, krajem 19. stoljeća dolazi do deruralizacije, te sve više ljudi odlazi iz mjesta za poslom. Zanimljiv je podatak da je u migracije bilo uključeno više žena nego muškaraca. Od prvih podataka, koji govore da je područje Župe Crni Lug brojilo 812 stanovnika 1850. godine, dolazi do sve većeg smanjenja stanovništva te tako Crni Lug 2011. broji svega 253 stanovnika, a do danas se taj broj uvelike smanjio. Razlozi su velikom broju opadanja stanovništva svakako nepovoljni gospodarski uvjeti i velika nezaposlenost ovog brdsko-planinskog kraja.

Jedna od osobitosti Crnoga Luga je i folklorna tradicija koja se dobro očuvala kroz tri stoljeća. Riječ je, naime, o Crnoluškim pesnikima (*Črnouške pesnike*), koji su dobro održali tradiciju zvončarstva na pokladni utorak, prije katoličkog blagdana Pepelnice. Karakterističnu odjeću te tradicionalnu masku izrađuju sami sudionici te ju, zajedno s harmonikašem koji ih prati, osim kroz Crni Lug, prezentiraju diljem Hrvatske na raznim maškaranim manifestacijama (Mrle 2008: 88 – 93).

2. Dosadašnja proučavanja kajkavskoga narječja

Gовор је Crnoga Luga дио кajkavskoga narječja, стога вља речи нешто о кajkavskome narječju у dosadašnjim istraživanjima како би се лакше разумјеле и pratile основне значајке kajkavskoga narječja у тому говору.

Прва записана дијалекатна грађа kajkavštine датира у vrijeme око половине 19. ст. у раздобље када је започело прoučавање hrvatskih дијалеката. Увид у распореденост и разноврсност kajkavskih idioma nude први дијалектолошки радови nastali крајем 19. столjeća, који се баве описом kajkavskih govora. M. Valjavec приказао је говор varażdinskog kraja, говор Plješivičkog prigorja V. Rožić, V. Oblak говор najzapadнијега međimurskog sela Sv. Martina, а говоре Stativa, Lokava, Delnica itd. описао је R. Strohal. V. Oblak је успоредивјем и истраживањем дошао до закључка да постоје два типа kajkavštine: јуžni, који је ближи štokavštini i sjeverni, ближи slovenskomu jeziku. „Miješanim“ је дијалектом kajkavštinu smatrao Milan Rešetar, а припадност kajkavštine hrvatskome jeziku одређују Jiří Polívka i A. M. Lukjanenko. A. M. Lukjanenko изnio је претпоставку о тројесној основици kajkavštine: štokavsko-čakavsko-slovenskoj коју је касније прихватио и разрадио A. Belić. Vatroslav Jagić у једној од две дефиниције тврди да kajkavština не припада ни slovenskom ni hrvatskome jeziku, док у другој прецизира смatraјући да, због својих особина, kajkavština улази у круг hrvatskoga jezika без обзира на сличности са slovenskim. F. Ramovš је kajkavsko narječje smatraо дијелом slovenskoga jezika, но он је, због политичких razloga, у 10. ст. дошло у сферу hrvatskih jezičnih utjecaja. Неке од особина које F. Ramovš сматра повезницом између kajkavštine i slovenskoga jezika су: „развитак prasl. *t'* i *d'* који су, преко *t', j* i *ć, j* dali *č, j; đ (<d')* u источним kajkavskim говорима добивено је štokavizацијом kajkavštine; skupovi *stj, skj* i *z dj, zgj* razvijali су се паралелно преко *šć, žđ* a од тога даље на jugozapаду у *š, ž* i на западу у *š, ž; q* је прешло у *o*; касније, након 14. ст., прелази у *u*; nastavak *o (<q)* u I jd. imenica *a*-osnova;

-m je sekundarno prema *o*-osnovama; *r'* daje *rij*, a otvrđnjava samo pred konsonantom i na kraju sloga; kvantiteta vokala utječe na kvalitetu; sličnosti u morfologiji (*-ov* u G mn. im. m.r., gubitak vokativa, tvorba futura s *bodq*, čuvanje poznatih konsonantskih skupina, gubitak aorista i imperfekta itd.); mnogo zajedničkog leksika; istočnoslovenski i kajkavski refleksi jata, kao i štokavski, na istoku i sjeveru, dobiveni su od prvotne široke artikulacijske vrijednosti jata (Lončarić, 1996: 7). U nastavku navodi zajedničke osobine istočnoslavenskim i zapadnokajkavskim govorima, a naziva ih „marginalnim“. Važnije su: *-l* na kraju sloga prelazi u *-o*, prema slovenskom *-u* (u Međimurju, Prekomurju i Prlekiji); vokalno *l* daje *u*; ispred *u*- razvilo se protetsko *v*; u I jd. *a*-osnova dobiven je *-m* prema m. i n. (koji u Prekomurju nakon *-oum* prelazi u *v*, pa imamo *-óuv*, *-ov*); oblici (*dobr)-oga*, *-omu*, *-oj* (postoje oko Središča i u Prekomurju); čuva se *žž* od *zdj*; nastavak I jd. f. *-oj* (štajerski i zapadni kajkavski govor); *n̄* prelazi u nazalno *j* i zatim u *j* (sjeveroistočni slovenski i sjeverozapadni kajkavski govor); samo silazni naglasak (štajerski i susjedni kajkavski govor) (Lončarić, 1996: 7 – 8).

Kajkavsko narječje dobiva svoje prvo djelo u obliku sintetskog pregleda 1905. pod nazivom *Kajkavsko narječje*, koje je objavio Ukrajinac A. M. Lukjanenko. Ivšićev je rad, *Jezik Hrvata kajkavaca*, koji je izašao trideset godina kasnije, u proučavanju kajkavštine zauzeo posebno mjesto, naime, u tom je radu prikazana akcentuacijska struktura kajkavskoga narječja, koja je poslužila kao temelj prvoj znanstvenoj klasifikaciji kajkavštine. Osim II. dijela Junkovićeva rada, *Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta*, za kajkavsko su narječje relevantni kraći prikazi o kajkavštini čiji su autori Mate Hraste, Zvonimir Junković, Dalibor Brozović, Stjepko Težak i Asim Peco (Lončarić, 1996: 1).

Za otkrivanje značajne kajkavske akcentuacijske skupine u međimurskim i prekomurskim govorima, zaslužan je Pavle Ivić, u kojoj su, osim naglaska, ukinute sve prozodijske opreke. Tako je deset vokala dobiveno iz opreke po

kvantiteti. U vokalizmu je kajkavskih govora P. Ivić utvrdio jednačenje jata i poluglasa te stražnjega nazala i slogotvornog // kao bitne karakteristike.

Božidar Finka i Vida Barac-Grum proučavali su gorskokotarsku kajkavštinu. B. Finka je zaključio da joj je osnova većinom slovenska kajkavština. Stjepko je Težak svoj rad posvetio, između ostalog, opisu ozaljskih govora. Junkovićev je stav da je kajkavština od početka dijelom hrvatskoga jezika (Lončarić, 1996: 10).

Kako je već ranije navedeno, prvu je podjelu kajkavskoga narječja dao A. M. Lukjanenko, 1905. godine, a tu je podjelu preuzeo i A. Belić te dao svoju, odnosno, 1927. izvršio je prvu znanstvenu podjelu kajkavskoga narječja, podijelivši ga u tri dijela: sjeverozapadni ili zagorski, koji za štokavsko č i Č ima č i j (*noč, meja*), istočni, koji ima č i Č (*noč, meža*) i jugozapadni ili prigorski, koji ima č i j (*noć, meja*), pri toj podjeli, istaknuo je kako prvi govor ima slovensku osnovicu, drugi štokavsku, a treći čakavsku (Brozović, 1988: 90).

Prvi autor koji se sustavno bavio akcentuacijom bio je Stjepan Ivšić koji je, u svome djelu, *Jezik Hrvata kajkavaca*, iz 1937., kako bi dokazao pripadnost kajkavskoga narječja hrvatskome jeziku, pošao od akcentuacije. S. Ivšić je u svom istraživanju kajkavskoga područja izostavio Gorski kotar. Upozorio je na osnovne točke kajkavske akcentuacije, a to su njezina „slatkoća“ i „umekšanost“ koju on objašnjava tako da je silina koncentrirana na akcentiranom vokalu, pa su neakcentirani vokali skloni različitim redukcijama, zbog toga je kajkavska akcentuacija i artikulacija labavija od štokavske. Najprije dolazi do zatvaranja neakcentiranog vokala do -u, potom do njegove redukcije, a rezultat može biti i redukcija čitavog sloga. Osnovnu kajkavsku akcentuaciju čine tri naglaska: ' , ^ , ~ koji mogu doći na svakome mjestu u riječi, te imaju prednaglasnu dužinu. Tromi akcent kratkosilazne intonacije nastaje duljenjem iskonskog ili sekundarno

kratkog vokala, S. Ivšić ga naziva tromim akcentom koji nije razlikovan niti fonološki relevantan. Utvrđio je osnovnu kajkavsku akcentuaciju za koju je karakteristično postojanje novih metatonijskih akcenata – akuta i cirkumfleksa u određenim gramatičkim i tvorbenim kategorijama. Bitna crta za kajkavštinu je soubina metatoniskog cirkumfleksa prema kojoj je S. Ivšić razvrstao kajkavske govore prema akcentuaciji. Kajkavske je govore podijelio u tri skupine – I., III. i IV. Pritom mu pokajkavljeni čakavski govori čine II. skupinu dok goranske govore nije uzeo u obzir. Od tih je skupina I. konzervativna, a III. i IV. su mlađe, dakle, revolucionarne. S. Ivšić je otkrio jedinstvo i zakonitosti kajkavske akcentuacije koje su zanimljive za kajkavštinu, ali i za slavistiku uopće. Bila je to unakrsna metatonija cirkumfleksa i akuta, koja je zastupljena u njegovoј IV., križevačko-podravskoj skupini. Primjeri su unakrsne metatonije: *ă* > *â* i *â* > *ă* u SI govorima: *sūša* > *sūša*; *mlātim* > *mlātim*, *mēso* > *mēso*; *posēkel* > *posēkel*. Tako je S. Ivšić otkrio zakonitosti i jedinstva osnovne kajkavske akcentuacije te time opovrgao A. M. Lukjanenkou, odnosno A. Beličevu i F. Ramovševu hipotezu. Konzervativni su govori oni koji čuvaju staro mjesto akcenta, a metatonija nije u svim obavezna. Za ove su govore karakteristične dvije podskupine. Prvu skupinu čine zagorsko-međimurski govori, koji imaju metatoniski akcent i zadržani *à* te *ă* na finalnome slogu, npr. *posēkēl*, *posēkli* > *posēkel* > *posēkli*. Drugu podskupinu čine donjoslrtlansko-žumberački govori, koji su pod čakavskim utjecajem te nemaju metatoniskog akcenta, no čuvaju finalni *à* i *ă*, npr. *posīkal*, *posīkli*. Revolucionarni su govori oni koji imaju i metatoniju¹ i metataksu², a također se dijele u dvije podskupine. Prvu čine turopoljsko-posavski govori s metataksom metatoniskog akcenta te finalno *à* i *ă*, npr. *pōsekel*, *posēkli*. Drugi tip čine križevačko-podravski govori koji su najrevolucionarniji, a imaju uzlazni akcent, metatoniski *ă* i metataksu *à*, npr. *posēkel* (<*posēkēl*), *pōsekli* (ili *posēkli*), specifično za njih je fiksirano mjesto siline na predzadnjoj mori te su sve duljine

¹ Metatonija je promjena akcenta na istome mjestu.

² Metataksa je promjena mjesta siline naglaska.

pokraćene. Dakle, kada se govori o metataksi, riječ je o novoj, revolucionarnoj značajki koju nemaju svi kajkavski govori, provodi se regresivno – prema početku riječi. Mnogi kajkavski govori imaju i progresivnu metataksu koja je zajednička svim slovenskim govorima.

Dakle, akcentuacija se od tri naglaska najbolje očuvala u zagorsko-međimurskoj skupini govora, miješanu kajkavsko-čakavsku akcentuaciju starijega tipa ima donjosutlansko žumberačka, dok su ostale dvije izvršile znatne akcenatske promjene u različitim smjerovima. Gorski su kotar i A. Belić i S. Ivšić ostavili izvan podjele.

Autor dosad jedine monografije kajkavskoga narječja, M. Lončarić, bilježi da se o kajkavštini kao formiranoj jezičnoj dijatopijskoj jedinici može sa sigurnošću govoriti od 10. stoljeća. Kajkavština se tada izdvaja iz zapadnoga južnoslavenskoga prajezika, u vrijeme kada i slovenski jezik, pa se od istoga vremena može govoriti o zapadnoj štokavštini i čakavštini. S jedne se strane kajkavsko narječe odvaja od slovenskoga jezika, a s druge strane od ostalih dijelova srednjejužnoslavenskoga dijasistema (istočne štokavštine te čakavštine, zapadne štokavštine ili šćakavštine). Kajkavsko je narječe od 13. stoljeća, gotovo u potpunosti, formirano i razgranato na glavne tipove dijalekata. M. Lončarić navodi petnaest kajkavskih dijalekata: plješivičko-prigorski, samoborski, gornjosutlantski, donjosutlantski, bednjansko-zagorski ili središnji zagorski, donjolonjski, gornjolonski, glogovičko-bilogorski, varaždinsko-ludbreški, međimurski, turopoljski, podravski, gorskokotarski ili goranski, sjevernomoslavački i vukomeričko-pokupski dijalekt. Kao najbitniji kriterij za klasifikaciju kajkavskih govora, za podjelu kajkavštine M. Lončarić navodi različit razvoj u prozodiji, odnosno pojavu unakrsne metatonije kajkavskih osnovnih dugih naglasaka, cirkumfleska i akuta na sjeveroistoku kajkavskoga područja, no povezivao ih je već S. Ivšić. Lončarićeva je klasifikacija nešto drugačija, on kajkavski akcenatski sustav svrstava u pet glavnih skupina tipova A

– E, koji čine 22 različita tipa prozodijskih sustava (mjesta naglaska – odnosno siline, kvantitete i modulacije). Govore koji sadrže sva tri prozodijska obilježja uključuje tip A, akcenatski tip B uključuje govore koji sadrže dva obilježja – naglasak i kvantitetu, a tip C sadrži kvantitetu i intonaciju, dok tipovi D i E imaju ili kvantitetu ili naglasak (Lončarić, 1996: 32 – 63).

U svojem radu *Izoglosa progresivnog pomaka starih praslavenskih cirkumfleksa na području hrvatskoga jezika*, A. Celinić i M. Menac-Mihalić, iz 2017. godine, kartografski su prikazale govore hrvatskoga jezika zahvaćene progresivnim pomakom starih praslavenskih cirkumfleksa, te utvrđile tijek izoglose te pojave na hrvatskome jezičnome prostoru. Progresivni se pomak starih psl. cirkumfleksa odvija u dvama osnovnim tipovima. Jedan je od njih njegov opći pomak, bez obzira na strukturu završnoga sloga, a drugi je tip pomaka samo na zatvoreni završni slog, dok na otvoreni slog pomak izostaje. Na karti je prikazano 86 punktova u kojima je potvrđen progresivni pomak. Među punktovima su i gorskokotarski govor u kojima je proveden progresivni pomak, a to su: Lukovdol, Ravna Gora, Brod na Kupi, Gornji Turni, Delnice, Crni Lug, Gerovo, Tršće, Čabar, Prezid, Studena. Kao uzrok izostanka progresivnoga pomaka starih psl. cirkumfleksa, na dijelu hrvatskoga jezičnog prostora, navode se migracije. Postojanje je progresivnoga pomaka starih psl. cirkumfleksa indikator, migracijama nenarušenoga, jezičnog razvoja, što ovu akcenatsku pojavu ubraja među bitne karakteristike zapada hrvatskoga jezika. Autorice zaključuju da izoglosa starih psl. cirkumfleksa ne dijeli slovenski od hrvatskoga jezika, kako se navodi u literaturi („da izoglosa progresivnog pomaka odvaja »slovenski jezik« od ostalog zapadnojužnoslavenskog područja“), već ona spaja hrvatski i slovenski jezik (Celinić, Menac-Mihalić, 2017: 91 – 102).

3. Podjela kajkavskoga narječja

Naziv, kajkavsko narječe, dolazi od upitne zamjenice *kaj*: što, *quid*. Kajkavski dijalekti zauzimaju najveći dio sjeverozapadne Hrvatske i Gorski kotar (Brozović, 1988: 90).

Sjeverna granica kajkavskoga narječja na sjevernome dijelu prati, od ušća Lendave, rijeku Muru te se proteže prema zapadu do rijeke Sutle. Kajkavsko narječe na zapadu prati rijeku Sutlu do ušća u Savu, zatim prati Savu do ušća Bregane, Breganu ispod Žumberačke gore do Kupe i Kupčine iznad Ozlja, te nadalje slijedi Kupu do Karlovca. Južna se granica proteže od Karlovca prema Sisku sve do ušća u Savu, te slijedi Savu do blizu Jasenovca. Ispod se, kod Topuskog, nalazi kajkavska oaza Hrvatsko Selo. Istočna se granica prostire južno od Pitomače i prati dalje pravac od Ciglene – Mosti – Topolovac – Crikvena – Dubrava – Šiščani – Đurđić – Velika Trnovica – Gornja Garešnica – Mikleuška – Kutina do Jasenovca na jugu. Na zapadnjem su kajkavskome području tri štokavske oaze – oko Čazme do otprilike Žabna, jugoistočno i jugozapadno od Koprivnice, a štokavska se mjesta nalaze nešto udaljenije u Žumberku. Gorskokotarska se kajkavska granica smjestila sjeverno od čakavskoga područja do hrvatsko-slovenske granice, od Severina na Kupi do Fužina i Lokava, uglavnom sjeverno od crte Rijeka – Karlovac do slovenske granice (Brozović, 1988: 91).

Kajkavski se govori izvan Republike Hrvatske nalaze na austrijsko-slovačko-mađarskoj tromeđi (Vedešin i Umok), na rumunjskoj granici (Checea), te u srpskome Banatu (Boka, Neuzina i Konak). Predmigracijsko se područje kajkavskoga narječja, prije prodora Osmanlija, prostiralo više na istok obuhvaćajući veći dio Panonije, prema nekim toponomastičkim istraživanjima do Zemuna (R. Olesch), a neke su se crte štokavskoga i kajkavskoga narječja

preklapale na prostoru istočne Slavonije. Početkom osmanlijskih provala u 15. i 16. stoljeću započele su migracije stanovništva s jugoistoka na sjeverozapad, pa je kajkavsko narjeće s te strane dospjelo do svojih današnjih međa, s izgubljenim prostorom na istoku.

4. Dosadašnja istraživanja goranskoga dijalekta te govora

Crnoga Luga

Josip Lisac (1996: 22, 23) navodi da Gorski kotar predstavlja jedan od najkompliciranijih prostora jer u njemu možemo registrirati četiri dijalekta: kajkavski goranski dijalekt, ikavsko-ekavski čakavski, štokavski zapadni bosansko-hercegovački te istočnohercegovački, također štokavski dijalekt. Uspoređuje goranski prostor s prostorom Istre jer su i jedna i druga regija zanimljive zbog međudijalekatnih dodira i prožimanja. Navedena se četiri dijalekta granaju dalje na istočni i zapadni tip. Istočni poddijalekt pritom čine kajkavski govori oko Lukovdola i Severina na Kupi, a i na području zapadnoga poddijalekta, pa je ta razlika znatna među goranskim kajkavcima osobito u prozodiji i vokalizmu. Čakavski govori prevladavaju na zapadu (npr. Brestova Draga) i na istoku (oko Vrbovskoga) te pripadaju raznim poddijalektima. Gorskotarsko je stanje bilo prirodnije strukturirano i manje komplikirano od 12. do 15. stoljeća od suvremenih idioma. U Gorskem je kotaru važan neprekinut organski razvoj, procesi širenja, ukrštavanja i smjenjivanja dijalekatnih idioma, što predstavlja komplikiran posao u rekonstrukciji prvobitne dijalekatne slike toga područja. Različita tumačenja postavljaju znanstvenici u pogledu predmigracijskog Gorskoga kotara, a to je da je taj prostor najčešće određivan kao čakavski ili kao kajkavski, a i kao kombinacija tih dvaju narječja. Rudolf Strohal vjerovao je u to da su se goranski čakavci u Sloveniji pokajkavili i zatim, nakon povratka, kajkavizirali Gorski kotar, no ta činjenica nije opravdana jer se vlastiti

idiom ne mijenja tako brzo. Istinitost u Strohalovim zaključcima je u činjenici da su goranski predjeli bliži moru, doista bili čakavski, a i u tome da su slovenski dijalekti utjecali na formiranje kajkavštine Gorskoga kotara i to one zapadnoga poddijalekta (Lisac, 1996: 25, 26). Lisac (1996: 270) iznosi Brozovićevo zapažanje da je goranski kajkavski dijalekt izdužena oblika, što se na periferiji dijasistema i očekuje. Kajkavci su i čakavci na našem prostoru gubili i dobivali određene terene što je rezultiralo nepovezanošću dijalekata. No zbog velike ispremiješanosti stanovništva, na nekim su područjima registrirana čak sva tri narječja. Migracije su uzrok tomu da su čakavci utjecali na fizionomiju nekih kajkavskih dijalekata. Rezultat su seobe prema jugu, koja je plod zrinsko-frankopanskoga rada, zapadni goranski kajkavci. Jedna od osobitosti goranskoga govornog područja je čuvanje starine i vlastitosti.

Prema podjeli gorskokotarskih govora Vide Barac-Grum kajkavsko narječe, na istoku, obuhvaća: Severin na Kupi, Zaumol, Močila, Osojnik, Lukovdol, Plemenitaš, Blaževci; zapadnije: Ravna Gora, Brod Moravice, Skrad, Brod na Kupi, Delnice, Lokve, Fužine, Prezid, Gerovo, Tršće, Čabar; južnije do Ravne Gore i Begova Razdolja (dok M. Lončarić pridodaje i ogulinski areal). Gorskotarska kajkavština nije organski nastavak nijednoga hrvatskoga kajkavskog dijalekta, već je kao rezultat raznorodnih dijalekatskih promjena, nastala kasnije (Barac-Grum, Finka, 1981: 424).

Kako je već navedeno, goranska se kajkavština dijeli na istočni i zapadni poddijalekt. Razlika između njih je u tome što se zapadni podtip u odnosu na istočni razlikuje prvenstveno na razini vokalizma, ali i na razini prozodijske. Pritom, govor Crnoga Luga pripada zapadnome podtipu (Kovač, Malnar Jurišić, 2016: 486). Božidar Finka u suradnji s Vidom Barac-Grum (1981: 424) izdvaja sedam dijalekatskih tipova: lukovdolski, ravnogorski, delnički, brodske, gerovsko-čabarski, lokvarsко-fužinarski, prezidanski, u kojima izostavlja skradski koji je

bio dijelom Finkine ranije podjele. H. Kovač i M. Malnar (2016: 500) bavili su se i usporedbom crnoluškoga govora sa susjednim govorima te zaključili da se govor Crnoga Luga ne može sa sigurnošću smjestiti ni u koji od Finkinih dijalekatskih tipova. Tvrđnju potkrepljuju izostankom diftongizacije u crnoluškome govoru što je vjerojatno rezultat prirodnoga kontinuma crnoluškoga i susjednoga čakavskog govora Mrzle Vodice kroz povijest. Pretpostavka je i da je supostojanje dvaju različitih govornih sustava na vrlo malenome geografskom terenu odredilo i njihov razvoj.

B. Finka i V. Barac-Grum, također, navode glavne osobitosti gorskokotarske kajkavštine koje su izveli iz spajanja svih dijalekatnih tipova, neke od njih (koje se mogu naći i u govoru Crnoga Luga) su: „upitno-odnosna zamjenica s osnovom koja je u liku *kaj*, ali s akcenatsko-kvantitativnim i glasovnim modifikacijama koje variraju od lika *kaj* do lika *kej*; gotovo u svim oblicima osobna zamjenica za 1. lice singulara (»ja«) ima polazni oblik u liku *es*, a varijacije su *est*, *jest*, *ez* i sl., s time da postoje i akcenatsko-kvantitativne i fonetske razlike od jednoga do drugoga govornoga tipa odnosno govora; gorskokotarski kajkavski govori su u načelu ekavski, pri čemu je *e* od jata (*ě*) podložno istim vokalnim modifikacijama kao i svako drugo *e*, tj. kad je dugo može se ostvarivati zatvorenim *e* ili diftonškom varijantom, a kad je kratko, može biti otvorene artikulacije ili se može reducirati, kontinuanta jata može alternirati i s vokalom *i*: osobitost je i jače ili slabije izraženo akanje, tj. zamjena vokala *o* vokalom *a* (npr. *pandejlək*); jedna od gorskokotarskih kajkavskih glasovnih crta je i pojava glasa *ü*, koji nije toliko čest, ali je bogatiji fonetskim i fonološkim varijacijama; svi gorskokotarski govori imaju *h* u sistemu (npr. *vřhna*); krajnje *-m* u mnogim se govorima zamjenjuje s *-n*, a glasovi *č* i *ć* u svim su govorima neutralizirani u približnom izgovoru *č*; česta je depalatalizacija glasova *ʃ* i *n̄*, ali je i dosta proširena metateza palatalnoga elementa u tih glasova (npr. *kojn*); s povijesnog su gledišta zanimljivi rezultati *j < dj*, *šč < skj*, *žj < zgj*; morfološki su

svi gorskokotarski govori konzervativni: osobito se dobro čuva razlikovnost oblika u pluralnim padežima nominalne deklinacije; futur se najčešće tvori pomoću svršenih oblika prezenta glagola *biti* (npr. *bom*) i glagolskog pridjeva radnog, ali je zastupljen i futur tvoren od prezentskih oblika glagola htjeti i infinitiva kojega glagola npr. *jes čo prit* – podatak iz Delnica; u 2. licu plurala prezenta gotovo je bez izuzetka završetak -*šte* (*vi govorиште* - Delnice), a u 3. licu -*jo* ili -*do*“ (Barac-Grum, Finka 1981: 427, 428).

Govor je Crnoga Luga istražen na fonološkome planu u članku M. Malnar Jurišić i H. Kovača, *O fonologiji govora Crnoga Luga*. Istraživanje, potrebno za rad, provedeno je u više navrata od 2012. do 2015, a autorima je poslužilo za potrebe lingvističke analize, odnosno za promatranje vokalizma, konsonantizma i naglasnoga sustava. U radu je obuhvaćen smještaj i povijest Crnoga Luga, a prikazani su i osnovni podaci o goranskoj kajkavštini, kojoj crnoluški govor pripada. Prikazan je vokalski inventar govora Crnoga Luga, koji obuhvaća: dugi naglašeni slog (ē, ē, ā, ū, ū); kratki naglašeni slog (i, e, ə, a, o, u); nenaglašeni slog (i, e, ə, a, o, u) te r̩ koje pripada podsustavu kratko naglašenog i nenaglašenog vokalizma. Osim toga, prikazana je i realizacija svakog vokala s primjerima u govoru, te prijevod određenih riječi s crnoluškoga na hrvatski standardni jezik, npr. /i/ : *pijat* ‘tanjur’, *počinjet* ‘odmoriti’, *prez. posiplen* ‘pospem’, *velika* (Kovač, Malnar Jurišić, 2016: 487). U radu je prikazana i distribucija fonema, pa tako zaključuju da u govoru Crnoga Luga dugi fonemi postoje samo pod dugim naglaskom, kratki se mogu naći u naglašenome, zanaglašnome i prednaglašnome položaju. Poluglas ə se u inicijalnome položaju pojavljuje isključivo pod kratkim naglaskom ispred polazno slogotvornoga sonanta r (r̩). Također, kontinuante ishodišnih u i q ne mogu stajati na početku riječi te se ovdje pojavljuje protetsko v. Detaljno se objašnjava i podrijetlo naglašenih i nenaglašenih vokala. U prikazu je konsonantizma govora Crnoga Luga, također, naveden inventar koji, kako tvrde, u sustavu ne sadrži dvousneni sonant ū, već labiodentalni v, za razliku od

većine drugih zapadnogoranskih kajkavskih govora. Kao rubne foneme u sustavu navode *ń*, *ł* i *ž*, koji se pojavljuju pod utjecajem standarda. Sonanti su: *v*, *m*, *j*, *l* (*ł*), *r*, *n*, (*ń*), a opstruenti: *p*, *b*, *f*, *t*, *d*, *c*, *s*, *z*, *č*, (*ž*), *š*, *ž*, *k*, *g*, *x*. Što se naglasnoga sustava tiče, H. Kovač i M. Malnar Jurišić (2016: 497) navode da su za crnoluški govor relevantna dva prozodijska obilježja: mjesto naglaska i njegova kvantiteta, dakle, razlikuju se dugi i kratki naglasak, a izgubljene su nenaglašene duljine. U realizaciji slogotvorni je sonant *ṛ*, uvijek naglašen kratko, a jednako je i s poluglasom *ə*. Na temelju su korpusa riječi zaključili da je u crnoluškome govoru došlo do tercijarnog pomaka akcenta, to jest do progresivnoga pomaka starih psl. cirkumfleksa te potom regresivnoga vraćanja naglaska, a što je vidljivo iz strukture vokalizma (*mēso > *mesō* > *mesū* > *mēsu*, *ōku*, *sēnu*, *nēbu*, *tēstu*). Utvrđili su da je metatoninski cirkumfleks dao duge akcente, npr. *bābēn* ‘babin’. Praslavenski je kratki uzlazni akcent dao dugi akcent, kao i metatoninski akut, uz iznimku skraćenih vokala (Kovač, Malnar Jurišić, 2016: 499).

5. Razlikovni kriteriji za određivanje pripadnosti govora Crnoga Luga kajkavskomu narječju

5.1. Jezične činjenice najvišega razlikovnoga ranga, drugosti od svih (alijeteti)

5.1.1. Jednak refleks jata i poluglasa (prva kajkavska jednadžba)

Osnovni kriterij za određivanje pripadnosti govora kajkavskomu narječju je prva kajkavska jednadžba. Prema prvoj kajkavskoj jednadžbi starohrvatski jat i poluglas dali su jedan refleks, zatvoreno ili usko *ę*. Dakle, u najvećem dijelu kajkavštine dobivena su dva jednačenja, tj. *ě = ə* i *q = l̄*. Ovaj je kriterij jedan od kriterija prema kojima Lončarić dijeli kajkavsko narječe. Ova pojava rezultira uklanjanjem posebne kontinuante poluglasa u najvećem dijelu kajkavskih govora, na njegovu se mjestu zadržala samo na jugozapadnoj periferiji kajkavštine, u nekim plješivičko-prigorskim, ozaljskim, pokupskim te goranskim govorima. Jednadžba vrijedi na prostoru sve do Požeškog gorja i Pakraca, a izostala je u najzapadnijim međimurskim govorima u kojima je *šva* ujednačen s *e*. U nekim je pokupskim i goranskim govorima zadržano *šva*, tj. ostvaruje se kao pauza. Što se jata tiče, on nije svugdje *ę*, već se kao ikavski refleks ostvaruje u kutu Sava – Sutla, a ikavsko-ekavski refleks jata u kutu Sava – Bregana, što je posljedica toga što je stanovništvo doseljeno s čakavskog područja. Na nekim područjima jednačenje s jatom nije provedeno ni danas, dok je na nekim do jednačenja došlo i ranije. Utjecaj štokavskih i čakavskih govorova osjeća se na područjima gdje se poluglas izjednačava s *a*, a ne s jatom (Lončarić, 1996: 71).

U crnoluškome je govoru prema Kovač, Malnar Jurišić (2016: 487) *šva* (*ə*) npr. u riječi: *dənas* ‘danasy’, *məgva* ‘magla’, dakle, *šva* je pod kratkim naglaskom opstalo i ne zamjenjuje se. Također, navode podrijetlo *šva*: „kratki *ə* u jedinome

slogu: *dɔš* ‘kiša’, *pɔs* ‘pas’; sekundarno naglašeni *ə* u nezadnjemu slogu: *čɔbar* ‘Čabar’, *dɔska* ‘daska’, *mɔgva* ‘magla’, G jd. *pɔsa* ‘psa’; tercijarno naglašeni polazno kratki *ə* u primjerima sa starim psl. cirkumfleksom: *kɔsnu* ‘kasno’; ispred polazno slogotvornoga *r* u inicijalnome položaju: *ɔrjaf* ‘hrđav’; primarno naglašeni *o* u primjerima *bɔl* ‘bolje’ i *pɔj* ‘pođi’, jat u primjeru *sɔn* ‘ovamo’; vokal *a* iza nazala u primjerima *mɔst* ‘mast’ i *mɔjxen* ‘malen’“.

Osim šva, prikazuju i podrijetlo jata, tako je za *ē*: „dugi jat (*ē*) u jedinome slogu: *bēl* ‘bijel’, *brēk* ‘brijeg’, *cvēt* ‘cvijet’, *lēp* ‘lijep’, *rēč* ‘riječ’; dugi *ě* u nezadnjim slogovima: *cēlēt* ‘cijeliti’, *dēlēt* ‘dijeliti’, *dētē* ‘dijete’, *mlēko* ‘mljeko’, *srēda* ‘srijeda’, *svēča* ‘svijeća’, *vrēmē* ‘vrijeme’; polazno kratki jat u nezadnjemu slogu: *mēra* ‘mjera’, *nevēsta* ‘nevjesta’, *rēpa* ‘repa’, *sēmē* ‘sjeme’, *vēra* ‘vjera’. Dok se *ē* ostvaruje: „kratki jat u jedinome slogu: *xrēn*, *jēst* ‘jesti’, *sēst* ‘sjesti’; tercijarno naglašeni polazno dugi jat u primjerima sa starim psl. cirkumfleksom: *sēnu* ‘sijeno’, *tēstu* ‘tijesto’; sekundarno naglašeni jat u nezadnjemu slogu: *dēca* ‘djeca’, *sēdiš* ‘sjediš’“ (Kovač, Malnar Jurišić, 2016: 490, 491).

U govoru Crnoga Luga ni za ovoga istraživanja nije potvrđeno ujednačavanje jata i poluglasa. Pa se tako jat ostvario u primjerima:

(...) *tako so bēle dēbele da smo ih jēdva spūknelē i ònda smo si ih òprale i jîle, rēpo, krümp̄er* (...) te je jåku pr̄imitivnēh žēn *stârjēh*, kəd m̄vēco prosûdeš (...) (...) dok smo bēle *dēca* (...) i *mlēiko nosile* (...)

U govoru Crnoga Luga šva se može ovjeriti primjerima:

I tåko, eto, sədà bo jùtre nan bo ta zbôr (...) *jēst sən jo morâ poslùšat* (...) *kaj dânas rējtko* (...) *one na ta dâš prešle vēn* (...)

5.1.2. Jednak refleks stražnjega nazala i slogotvornoga */ʎ/*

U ovom je slučaju riječ o alijetetnoj značajci, kajkavskoj jednadžbi s posebnim rezultatom: $\varrho > o < \lambda$. U razvoju vokalizma dolazi do uklanjanja slogovnoga *ʎ* iz sustava. Na većini se kajkavskoga područja izjednačuje s kontinuantom ϱ . Iznimka je zapadni dio sjevera i većina goranskih govora u kojima se slogovno *ʎ* izjednačuje s *u*. Toponimi govore da se refleks *o* nekad prostirao na većem području. Na današnjem kajkavskomu području postoji nekoliko grupa govora s obzirom na drugu kajkavsku jednadžbu. Prve dvije grupe poštiju jednadžbu, s tim da je na jugu rezultat ϱ , a na sjeveru *o*. Treća grupa koju čine neki gorskokotarski i sjeverozapadni govori ne poštaje jednadžbu: slogovno *ʎ* daje *u*, a ϱ daje *o*. Nepoštivanje jednadžbe nalazimo i u dijelu govora Huma na Sutli gdje slogovno *ʎ* daje *o*, a ϱ čuva posebnu vrijednost u otvorenijoj varijanti.

Vida Barac-Grum (1993: 108, 109) govori o nazalu ϱ za koji navodi da se može ostvariti u svojem refleksu kao $\varrho > u$ na području čakavskih govora, a $\varrho > o$ na kajkavskom području, s time da je refleks $\varrho > u$ tipičan i za zapadne kajkavske govore, no promjene mogu dovesti do otvorenijeg (ϱ) ili zatvorenijeg izgovora. U osnovi je proces u kajkavskim gorskokotarskim govorima isti: $\varrho > o$.

Prema Kovač, Malnar Jurišić (2016: 492) *o* je iznimno od *ʎ* u primjeru *mòćę* ‘šuti’, dok je *u* od slogotvornog *l* (*ʎ*): *dùk* ‘dugačak’, *súza*, *vùna*, *žúč*, *žút*.

U govoru Crnoga Luga nije došlo do ujednačavanja refleksa stražnjega nazala i slogotvornoga *ʎ*.

Primjeri koji dokazuju neujednačenost stražnjega nazala i slogotvornoga *ʎ* zabilježeni u govoru Crnoga Luga za ovoga istraživanja su:

Ja, i tåko lëpu je bëo, jëst sən bëa do dväjset i pët lët te va Črnen Ûge, pòle smo prošle jëst i mòž va Båško, na òtok Křk, tån sən se uspija zapòslit uz mòža i neke ïspite kôje san mòra dat (...) ànda so žëne jåku pléle vuñene čàrape, nè znan òtkot so ònë dobävljale tu vuñno jer te ni bëo òvac (...)

5.1.3. Mijenjanje artikulacije (zatvaranje) ili redukcija neakcentiranih vokala (i slogova)

Mijenjanje artikulacije je posljedica toga što je u kajkavskom narječju sva silina koncentrirana na akcentiranom vokalu, pa su neakcentirani vokali skloni različitim redukcijama, zbog toga je akcentuacija i artikulacija vokala labavija od štokavske (Ivšić, 1936).

U govoru Crnoga Luga dolazi do redukcije neakcentiranih vokala u primjerima:

*Ale jèmpot smo šle, jeno prìliko òvit žâbe (...)
(...) i tu te **bon** pòle još pokàza **jen** stòlnak kaj sən se napràvia (...)
(...) jest sən rëkva, kòku se **bo** tu zdržäo, sezònna je bëa jåku tëška (...) Evo, a trideset i tri lëta sëda **bo** kaj sən te. (...)
(...) **tan** na **jèn** krâj je jemëa, màma je maja i tåta so jèmëlë **jèno** sòbo te (...)*

U primjerima možemo vidjeti da do redukcije neakcentiranih vokala dolazi u priloga (*jempot, tan*), brojeva (*jen, jeno*), glagola (*bon, bo*).

Također, osim primjera s redukcijom neakcentuiranih vokala, dolazi i do zatvaranja vokala do *u*:

(...) māma me je vādea, od mējhenega, dvānajst lēt sən jemēa, **kòku** se rēzance dējajo, **kòku**, anda ni beo mašinēce da ih buš restēgneū lēpu pa bōš ih na mašīnēco zrēza, (...)

Jēst se čak sjēčan Pesnīkof od pēt gōdina, **jàku**, sən jemēa pēt lēt (...) a nas je beo **jàku** strāh, tu me je **jàku** ostāo, va ovaj, va pāmčenje. (...)

Primjer u kojem ne dolazi do redukcije neakcentuiranih vokala:

I tåko, i tÙ je žīvot.

U ovom primjeru, u crnoluškome govoru, nije riječ o utjecaju standarda, kako bi se očekivalo s obzirom na prethodne primjere (u kojima dolazi do redukcije neakcentuiranih vokala), već o uobičajenoj mogućnosti nereduciranja neakcentuiranog vokala u govoru.

5.1.4. Sekvencija /rj/ kao relikt palatalnog /r'/

U kajkavštini se sonant ţ rastavio na slijed *rj* u položaju ispred vokala (koji su obično *e* i *a*) (Lončarić, 1996: 87). Sekvencija *rj* kajkavsko narječe veže sa slovenskim jezikom, razvoj skupa *rj* od praslavenskog palatalnog ţ, s obzirom na to da je opseg te pojave manji nego u slovenskim govorima (Brozović, 1988: 95). Kao međufaza u prijelazu ţ > *rj* > *r* najviše se zadržao u kajkavskome narječju, u kojem se *rj* kao kontinuanta ţ javlja u intervokalnoj poziciji.

I V. Barac-Grum (1993: 158) potvrđuje da kajkavski gorskokotarski govori, barem djelomično, pokazuju čuvanje skupa *rj*; a naročito u leksemu *morje*. Navodi i da se u zapadnih gorskokotarskih kajkavaca taj skup dobro čuva, a skup se *rj*, osim u leksemu *morje*, može naći i u komparativu pridjeva kao *š ūrja* (od široka).

Primjeri sekvencije /rj/ u govoru Crnoga Luga:

(...) *mi van be pěstīle našo hîšo* “, *tu je vila na môrje* (...) *A d  nas ni t  ga, d  nas se se prez  rje* (...)

5.1.5. Kajkavske depalatalizacije

Uz foneme se *l* i *ń* veže i sudbina *l* i *n*, oni do kraja 1. razvojnog razdoblja ostaju nepromijenjeni, a zatim u najvećem dijelu kajkavštine doživljavaju sudbinu *r*, odnosno nestaju iz sustava ukidanjem opreke po palatalnosti. Dakle, to je klasična depalatalizacija, prijelaz *l* > *l*, te manje, prijelaz *ń* > *n*. Moguća su dva procesa kod *ń*: a) rastavljanje na slijed nazala i *j*, odnosno dekompozicija kao drugi vid depalatalizacije, u obliku *j*, dakle slijed *jn*. Slijed se *jn* u početnom položaju rastavlja metatezom idućeg vokala, npr. *n  ga* > *j  ng*a; b) drugi je način prijelaz palatalnoga nazala u nazalni palatal, nazalno *j* (j), a zatim negdje denazalizacijom i u obično *j*. Dalje promjene većinom doživljavaju sekundarni skupovi *lj* i *nj*, i to obično prelaze u *l* i *ń*. Prema tome, moguća su dva odnosa sa starijim *l* i *n*, a to je da se izjednačuju s njima ili, rjeđe, da se razlikuju od njih jer su stariji *l* i *ń* prije toga doživjeli promjenu (Lončarić, 1996: 93, 94).

Prema pisanju V. Barac-Grum (1993: 142, 157), tipično je za gorskokotarski makrosustav u cjelini da se *lj* i *nj*, kada se ostvaruju, fonetski realiziraju kao (*l*) i (*n*) – što je značajno s obzirom na bliske kontakte sa slovenskim idiomima. Zapadni kajkavski govori pokazuju ostvaraje u kojima može doći do depalatalizacije ili do metateze palatalnog elementa.

Primjer depalatalizacije iz ogleda govora Crnoga Luga:

Ja, va šk  le smo j  m  le.. p  le od p  tega r  zreda d  lje šk  lsko k  hino (...)
(...) *l  de so j  m  le kr  v  , se l  di so j  m  le pr  sc  * (...)

(...) *lèpšega nan nè ni trèba, səmo zdravje* (...)

(...) *nèsmèš se počèšlat* (...)

5.1.6. Uporaba prijedloga *vu* / *v*

Ovu je pojavu objasnio Zvonimir Junković, naime, u praslavenskom jeziku zbog zakona otvorenih slogova postojala je distribucijska zabrana za sedam vokala na početku riječi (u, ı, l, ɿ, y, ě, ę). Prestankom zabrane došlo je do dokidanja proteze i zabrana je postala nefunkcionalna. Vokali ȳ i ɿ se fonemiziraju i prelaze u *v* i *j*, odnosno ȳ > *v*, ɿ > *j*. Ova je značajka na razini alijeteta.

U govoru se Crnoga Luga prijedlog *vþ* ostvaruje kao *v*, ali i kao *va*:

(...) *jène cipele se mòro jèmet smo kàd se šo v štalo, ànda v drùgo se se mòro preòbut* (...) *mi te va Vèlake Vòde nìsmo jemèlé vòde,* (...)

U nekim se primjerima u govoru Crnoga Luga prijedlog *vþ* ostvaruje kao *va*, a prijedlog je *va* karakterističan za čakavsko narječe, odnosno u čakavskome narječju pripada jezičnim činjenicama najvišega razlikovnoga ranga (alijetetima), kao primjer čakavskih nepreventivnih vokalizacija slaboga poluglasa. Inače nekarakteristična pojava prijedloga *va* u govoru Crnoga Luga, u ovom je slučaju možda rezultat utjecaja čakavštine s obzirom na to da je Gorski kotar obogaćen svim trima narječjima (kajkavskim, čakavskim i štokavskim), a Crni je Lug, u smjeru Rijeke, smješten nedaleko Mrzle Vodice koja je čakavski punkt.

5.1.7. Obezvučenje zvučnog šumnika na dočetku riječi

Ova je značajka jedna od temeljnih značajki kajkavskoga narječja jer pokriva pretežiti dio kajkavskoga narječja. M. Lončarić (1996) tu pojavu tumači kao inovaciju u distribuciji koja nije istodobno zahvatila sve kajkavske govore, a pravac razvoja bio je od zapada prema istoku. Ova pojava nije nova jer je bila zabilježena već u 16. stoljeću te se očitovala u pismu. Obezvučenje finalnih suglasnika moguće je jer su zvučni suglasnici slabiji – pri njihovoј realizaciji zračna struja mora svladati dvije prepreke. Bezvučni su suglasnici jači jer se mora svladati samo jedna prepreka, pa dolazi do zamjene slabijega jačim, zvučnoga bezvučnim suglasnikom, prema parovima po zvučnosti. Pritom imamo **b** > **p** (npr. *grob* > *grop*), **d** > **t** (npr. *grad* > *grat*), **g** > **k** (npr. *vrag* > *vrek*), **ž** > **š** (npr. *nož* > *noš*), **z** > **s** (npr. *knez* > *knes*) i **v** > **f** (*krof*, a onda i *trgofca*), iako oni nisu pravi parnjaci, ali obezvučenje je prisutno (Brozović, 1988: 95).

Kao i u ostalim kajkavskim govorima, i u svima gorskokotarskim kajkavskima dolazi do obezvučenja zvučnih suglasnika na kraju riječi (Barać-Grum, 1993: 168).

Primjer obezvučenja zvučnoga šumnika na dočetku riječi u govoru Crnoga Luga:

(...) *vävek me je privlăči ta rat, ta běčki věš* (...)

(...) *tù so živat, so poljoprivredno.. ko poljoprivredno zädrugu* (...)

(...) **môš** ni mõgo ač je jemev te dêjo (...)

5.1.8. Kajkavski rezultati primarne i sekundarne jotacije

Razna se pitanja postavljaju oko subbine t' , dvoji se oko toga je li se taj palatalizirani dental rano izjednačio sa starim č ili je posrijedi bila međufaza $t' > \acute{c} > \check{c}$. Danas se na jugozapadnom kajkavskome području razlikuju č i č. Na jugozapadu se čuva starije stanje ako pretpostavimo razvoj $t > \acute{c}$, a do jednačenja ($\acute{c} = \check{c}$) $> \check{c}$, dolazi kasnije u većem dijelu kajkavskoga narječja. S obzirom na prijelaz i jednačenje $t' > \acute{c}$, onda je u ranom razvoju kajkavštine postojala rana izoglosa $t' > \acute{c} = \check{c} \sim t' = \check{c}$. U odnosu na taj razvoj, ističe da je prasl. č vjerojatno fonetski bilo č (Lončarić, 1996: 88).

I V. Barac-Grum (1993: 141) ističe da su u fonetskom pogledu naročito zanimljive palatalne afrikate č, č, č, čija se artikulacijska vrijednost kreće od izrazito mekih palatalnih ostvaraja č u nekim govorima s čakavskom osnovicom do njihove (č i č) srednje fonetske vrijednosti u ostalim gorskokotarskim kajkavskim, čakavskim i kajkavsko-čakavskim govorima. Važno je svakako istaknuti da se glas č može pojaviti samo u zapadnim gorskokotarskim govorima.

Primjeri ujednačavanja č i č = č u govoru Crnoga Luga:

(...) mi smo se **zadačę** mōralę p̄isat (...) **vèč** smo stärje, pa něda se **vèč** ne dējat.

5.1.9. Zamjenica *kaj*

Upitno-odnosna zamjenica *kaj* alijetet je kajkavskoga narječja. Nastala je od množinskog oblika srednjega roda *ka* zamjenice *kb*, *ka*, *ko*, tako što je dobila navezak *j* koji je očvrsnuo. U nekim se sustavima može pronaći oblik *kej* koji je naknadno razvijen, a takvi se govornici nazivaju kekavcima. Zamjenica *kaj* se može pronaći uvijek cjelovita u svojim kompozitim, a može se pronaći i u

nekajkavskim govorima (poput buzetskog, te u gorskokotarskim čakavskim govorima).

U govoru Crnoga Luga zamjenica *kaj* potvrđuje se:

(...) *ni nas běo briga koja je sêrija, ne kàj, ne za televîzijo, drfjemâmo, gòrku nan je, jest jemâmo, kaj čëmo, vodo smo jemële, a kàj nan je drûgo trëba* (...)

(...) *i tu te bon pôle još pokàza jen stòlnak kaj sən se naprâvia* (...)

I rëci još kàj te interesira? (...) a kàj če tè (...) Evo, a trideset i tri lëta səda bo kàj sən te.

5.1.10. Gubljenje morfološke posebnosti V jd.

Vokativ u kajkavskim govorima gubi svoju morfološku posebnost ujednačavajući se s nominativom. To, dakako, ne znači da je vokativ nestao iz sustava jer je njegova funkcija i dalje prisutna, nestao je samo njegov oblik. Vokativ kao poseban oblik postoji u samo jednoj kategoriji imenica, a to su ženski hipokoristici na *-a*, što se može ovjeriti u govorima Bilogore i Turopolja. U većini se govora susreću ostaci vokativa kao *Bože*, uz *Bok/Bog* (Lončarić, 1996: 98).

U gorskokotarskim su govorima oblici za vokativ množine imenica srednjega i ženskoga roda uvijek jednaki nominativima, što znači da je u tim padežima došlo do sinkretizma. I u muškoga je roda oblik vokativa jednak nominativu, osim što u nekim slučajevima vokativni oblik može zamijeniti nominativni (Barac-Grum, 1993: 185).

Primjer gubljenja morfološke posebnosti V jd. u govoru Crnoga Luga:

Bèrta, pa te smo dva korâka (...)

„Sestr̄a, pa ke vi na m̄e m̄islešte m̄esto da jest m̄islen“.

5.1.11. Tvorba futura

Futur se tvori od svršenog prezenta glagola biti i pridjeva radnog (*došel bum//bom*). Budućnost se obično izriče i prezentom svršenih glagola, npr. *buš došel (zutra) k m̄eni i dojdeš (zutra) k m̄eni* (Lončarić, 1996: 109).

Isto konstatira i V. Barac-Grum (1993: 200), dakle, da se futur, najčešće na cijelom gorskokotarskom kajkavskom području, tvori svršenim prezentom glagola *biti* i pridjevom radnim. Futur se, iako rjeđe, tvori i prezentom glagola *htjeti* i infinitivom (*čo, češ, če*), za što se prepostavlja čakavski utjecaj.

Primjeri futura u govoru Crnoga Luga:

„*Evo tu bōmo z̄ele*“. (...) „*Kòku bōmo sa tu nosìle*“.

5.2. Jezične činjenice nižega razlikovnoga ranga, drugosti od drugih, ali ne od svih (alteriteti)

5.2.1. Sekvencija /jt/ u infinitivnoj, i sekvencija /jd/ u prezentskoj osnovi kompozita glagola *idti > iti

U govoru Crnoga Luga ostvaruju se ovi rezultati sekvencije /jt/ u infinitivnoj osnovi:

(...) tu tr̄eba **obəjt** kəd čōvək v̄mre (...)

(...) nemoraš **p̄ejt** va Dělnice (...)

Prvi glagol u infinitivu *obəjt* – u značenju *obići*, a drugi *p̄ejt* u značenju *ići*.

5.2.2. Rotacizam u prezentskoj osnovi glagola moć

Pojava u kojoj je ž koji se nalazi u prezentskoj osnovi glagola moći, zamijenjen s *r*, naziva se rotacizam. Konjugacija takvog glagola glasi: *morem, moreš, more, moremo, morete, moru/moreju* (Lončarić, 1996).

Primjeri rotacizma u prezentskoj osnovi glagola *moć*:

(...) ako se **ne more** k̄epet p̄nese l̄edin (...)

I tāko, v̄idęš žīvot je prōšo, **nē moremo, nē moremo** več v̄net nazaj (...)

5.2.3. Konsonantske skupine

Među konsonantskim skupinama nalazimo neizmijenjenu starojezičnu skupinu *čr*. U početku se skupina *čr* – s *č* čuva na cjelokupnom kajkavskom području. Danas ima perifernih govora u kojima se *č* zamjenjuje sa *c*, npr. *crn*, *crlenac*. Međutim u kajkavskome punoglasju ostaje *č*: *čereišnja*. Javljuju se dvostruki oblici s *čerei* i noviji sa *cr*, kao rezultat interferencije.

Skup *čr* podjednako se dobro čuva u svim govorima. On se neizmijenjen proteže od istočnih kajkavskih govora do najzapadnjih (Barac-Grum, 1993: 165). Isto potvrđuju Kovač i Malnar Jurišić (2016: 501), dakle da se u crnoluškome govoru čuva suglasnički skup *čr* (*čr*), *t'* je dalo *č*, *təj > tj*, *dəj > dj*, a *d' > j*.

Primjeri neizmijenjene starojezične skupine *čr* u govoru Crnoga Luga: *Črnougarka*, *Črne Ug*.

Skupina *št* od *čt* ovjerena je u govoru Crnoga Luga u primjerima: *štire*.

Od skupina **vs > øs* ili *f* (**vse*, **vsi*, **vsega > se*, *si*, *sega / fse*, *fsi*, *fsega*), u govoru Crnoga Luga za ovoga su istraživanja ovjereni:

a) **vse > se*:

I səda se da se səmi, i lej bəlele smo səmi, məž je se pobəle, i färbo (...)

b) **vsega > sega*:

(...) səga smo jeməle pune vṛte (...)

5.2.4. Izjednačenje prijedloga *iz* i *s* u *z*

Primjeri izjednačenih prijedloga *iz* i *s* u *z* uz imenicu:

a) u genitivu:

(...) *jer je ôn pŕeso z vôjski* (...)

b) u instrumentalu:

(...) *i z lòpto, i härtałę, i z lîšnekame* (...)

Prefiks *iz-* > *z-* zabilježen je u primjerima u govoru Crnoga Luga:

(...) *na mašinęco zrêza, ànda se mòro sam zaz faljâfcamę tu rezvâljat, pa ih lèpu fino rêzat, „ne nîse dòbro zrêza, mòraš još finîje“* (...)

5.2.5. Oblici plurala u deklinaciji

Nastavak *-ov/-ev* dobiven je u G mn. m r. te je došao na mjesto *-ø* zbog razlikovanja od N jd. U nekim govorima neke imenice čuvaju starije stanje s nultim nastavkom, posebno ojkonimi na *-ci*. Nastavak *-i*, koji je nastao od nastavka *-ih* imaju neki govor iz pridjevsko-zamjeničke promjene, obično uz *-ov/-ev*. Nastavak *-e* je redovno u A mn., prema mekoj promjeni. U L mn. obično je nastavak *-e(h)*, većinom bez *x*. Ponekad dolazi do jednačenja s I, obično u nastavku *-i*. U imenica srednjega roda u G mn. nastavak je *ø*, što je ujedno i uzrok proširenju nastavaka te sklonidbe i na druge kose padeže u dijelu govora s. r. mn. (Lončarić, 1996: 100, 101).

U govoru Crnoga Luga zabilježeno je:

a) neproširena osnova u množinskim oblicima imenica m.r.:

(...) *sëga smo jemële pune vrłe* (...)

b) nerelacijski morfem /ov/ (> /of/) u osnovi ispred morfema /ø/ u G mn. imenica m. r.:

(...) **tur̄stof** za v̄n (...) tih **fr̄lakov** m̄jhenēh (...) anda ni b̄eo **tepis̄nof**, ne **park̄etof** (...)

c) morfem /ø/ u G mn. imenica s. i ž. r.:

(...) te je j̄aku pr̄imitivnēh **ž̄en** stârjēh (...)

d) ishodišnojezična nejednakost oblika DLI. mn. imenica i imeničkih riječi svih triju rodova:

U L mn. koristi se nastavak *-ah*:

(...) tu n̄n se po n̄ših **bölnicah** fâli (...)

U I mn. koristi se nastavak *-ame*: **lišnekame**.

5.2.6. Morfem 3. l. mn. prezenta ujednačen na dočetak *-jo*

U 3. l. mn. prema starom nastavku *-*o* većinom je pravilno *-o* ili *-u*, kao i *ɛ* od **e*. Poopćen je navezak *-jo/-ju* iz *a*-glagola ili rjeđe *-do/-du* kao jedini nastavci. Stvoreni su i kraći oblici nesvršenog prezenta glagola *biti* i prezenta *šteti* pomoćnih glagola, npr. *j̄esu - su* (Lončarić, 1996: 110).

Prezentski oblici zapadnih kajkavskih govora u trećem licu plurala potvrđuju nastavke *-yjo*, *-ejo*, *-ajo*, a iznimno dolaze i *-edo* ili *-ydo* (Barac-Grum, 1993: 195).

U govoru Crnoga Luga ovjeren je morfem 3. l. mn. prezenta ujednačen na dočetak *-jo*:

(...) one te sùdejo (...) čak te nan křf zémejo pa nan nàlaze prnèsejo za dva dâna, nemoraš pèjt va Dèlnice (...)

6. Pripadnost govora Crnoga Luga goranskomu dijalektu

M. Malnar se, u svojem ranijem radu pod nazivom *Dijalekti u Gorskome kotaru*, iz 2010., bavi svim trima narječjima: kajkavskim, čakavskim i štokavskim, koja su zastupljena u Gorskome kotaru. Prikazuje osnovne fonološke i morfološke karakteristike gorskotarskih govora. Budući da crnoluški govor pripada kajkavskomu narječju, a u radu su navedene i značajke goranskoga dijalekta prema već ranije spomenutim B. Finki i V. Barac-Grum, prikazat će kojim goranskim značajkama pripada crnoluški govor. M. Malnar najprije navodi karakteristike zajedničke svim trima narječjima, a potom zasebno izdvaja svako narječe i njegove karakteristike. U dijelu rada o fonološkim značajkama govora M. Malnar (2010: 54) primjećuje da se neki kajkavski govorovi više, a drugi manje razlikuju od slovenskih kajkavskih govorova, s obzirom na to da su neki gorskotarski kajkavski govorovi pod utjecajem slovenskih govorova. Kao predstavnika zapadnogorskotarskog vokalizma, kojemu pripada i crnoluški govor, navodi delnički vokalizam.

Kao glavne fonološke karakteristike gorskotarske kajkavštine M. Malnar ističe, u ovom radu već spomenute, karakteristike koje navode V. Barac-Grum i B. Finka (1981: 427, 428), od kojih su za ovog istraživanja crnoluškoga govorova potvrđene:

Upitno-odnosna zamjenica s osnovom koja je u liku *kaj*: *Eto, tako, kaj drügo*.

Osobna zamjenica za 1. lice jednine ima polazni oblik *es*, a varijacije su *est*, *jest*, *jëst*, a za ovog istraživanja u crnoluškome govoru potvrđen je oblik varijacije *jëst*: ***Jëst sən vâvək za tu*** (...)

Osobitost je ove kajkavštine i jače ili slabije akanje, tj. zamjena vokala *o* vokalom *a*.

U crnoluškome govoru u primjeru: (...) ***ānda so žēne jâku plêle*** (...)

Ispalo je *d* u *jena* (jedna):

Ova se osobitost potvrđuje i u crnoluškome govoru u primjeru *jeno < jednu*: (...) ***jëno mřveco*** (...), a potvrđeno je i *jene < jedne*: ***jene cîpele*** (...).

Krajnje *m* se u nepromjenjivoj vrsti riječi i u gramatičkim morfemima često zamjenjuje s *n*:

Za ovog istraživanja u govoru je Crnoga Luga do te promjene došlo u zamjenica: *sən < sam*: (...) *jëst sən tåko někako* (...); u priloga *tan < tamo*: (...) ***tàn sən se uspiјja zapòslit*** (...)

Česta je depalatalizacija *l* i *ń* (*č'elust, škr'ina* – Delnice), a u crnoluškome govoru potvrđeno je u primjeru: (...) ***šk lsko ku hino*** (...)

Stara se skupina *hv* na čitavome kajkavskom gorskokotarskom području reflektira kao *f*, pa tako i u crnoluškome govoru: (...) ***Fâla van*** (...)

Skupina *rj* dobro je sačuvana na području kajkavskih gorskokotarskih govora (*morje*), a kao i u čakavskim govorima, i u kajkavskima se redovito čuva skupina *čr*. Obje su karakteristike potvrđene i u crnoluškome govoru:

- skupina *rj*: (...) *vila na m rje* (...)
- skupina *čr*: (...) *pa te jem mo jeno Črnou garko* (...)

M. Malnar (2010: 58) prikazuje morfološke karakteristike (po kojima se razlikuju istočni i zapadni gorskotarski kajkavski govori) gorskotarskoga kajkavskoga govora te utvrđuje da gorskotarski govor međusobno pokazuju velike razlike. Prema tome zapadni govori pokazuju više raznolikosti od istočnih.

Neke od značajki koje su za istraživanja zabilježene i u govoru Crnoga Luga su:

Akuzativ jednine pridjeva ženskoga roda u svim sustavima ima nastavke *-o* ili *-u*:

U govoru Crnoga Luga potvrđen je nastavak *-o* u A jd. pridjeva ž.r.: (...) **majo tâško** (...) **prvo nâgrado** (...)

Dativ jednine pridjeva muškoga i srednjega roda u većini zapadnih sustava ima nastavke *-ymu*, *-imy*, *-ymy*, a mogući su i nastavci *-emu* (Gerovo) i *-imu* (Lokve).

U govoru Crnoga Luga u dativu jednine muškoga roda ovjeren je nastavak *-emu*: (...) **rûčnemu râdë** (...)

Kako navode V. Barac-Grum i B. Finka (1981: 428), jedna od morfoloških značajki je i tvorba futura, dakle, futur se najčešće tvori pomoću svršenih oblika prezenta glagola biti (npr. *bom*) i glagolskog pridjeva radnog.

U govoru Crnoga Luga ovjeren je futur u obliku *bon* < *budem*: **Bøn** te ješt (...)

U 2. licu množine prezenta gotovo je bez izuzetka završetak *-štë* (vi *govorištë* - Delnice), a u 3. licu *-jo* ili *-do*.

U crnoluškomu je govoru, također, dokazan potvrđen oblik plurala prezenta s završetkom *-jo*: (...) **one te sùdejo** (...)

7. Zaključak

U ovom su radu prikazani rezultati istraživanja o pripadnosti govora Crnoga Luga kajkavskomu narječju i goranskomu dijalektu, odnosno njegovih značajki, koje je provedeno na temelju transkripcije snimke ogleda toga govora. Zabilježeni su i podaci o povijesti kajkavskoga govora i goranskoga dijalekta, te su uz to istaknuti važni radovi pojedinih dijalektologa, koji su se bavili proučavanjem kajkavskoga narječja, goranskoga dijalekta te crnoluškoga govora. Određivanjem alijetetnih i alteritetnih značajki za pripadnost crnoluškoga govora kajkavskomu narječju, te istraživanjem literature o goranskim govorima, došlo je do zaključaka prikazanih u nastavku.

Govor Crnoga Luga pripada, unaprijed utvrđenom, zapadnomu podtipu goranske kajkavštine jer se utvrđene značajke podudaraju s najvećim brojem značajki zapadnoga tipa u koji ulaze i susjedni govor Delnica, Tršća, Čabra i Prezida. Jedna od razlika kojom se govor Crnoga Luga razlikuje od mnogih kajkavskih govorova jest prva i druga kajkavska jednadžba, odnosno, utvrđivanjem značajki nije se potvrdilo jednačenje praslavenskog jata i poluglasa, kao ni jednačenje stražnjega nazala i slogotvornoga *ļ*. U govoru su Crnoga Luga potvrđene neke alijetetne značajke poput redukcije neakcentiranih vokala u priloga, brojeva, glagola, zatvaranja vokala do *u*, a ovjeren je i primjer u kojem ne dolazi do redukcije neakcentuiranog vokala. U ovom govoru nalazimo i relikt sekvensije *rz* u intervokalnoj poziciji. Zabilježeni su i primjeri depalatalizacije. Prijedlog se *vz* u govoru Crnoga Luga ostvaruje kao *v*, ali i kao *va*. Kao i u ostalim kajkavskim gorskokotarskim govorima, u crnoluškomu govoru dolazi do obezvučenja zvučnoga šumnika na kraju riječi. Što se tiče kajkavskih rezultata primarne i sekundarne jotacije, u crnoluškomu govoru dolazi do ujednačavanja *ć* i *č = č*. Upitno-odnosna zamjenica *kaj* također je zabilježena u govoru Crnoga Luga. Potvrđeno je i gubljenje morfološke posebnosti V jd. u govoru, pa je tako

V jd. jednak N jd. Futur se u govoru Crnoga Luga pojavljuje u obliku *bomo* + glagolski pridjev radni. Od jezičnih činjenica nižega razlikovnoga ranga, odnosno alteriteta u govoru Crnoga Luga ostvaruju se rezultati sekvensije *-jt* u infinitivnoj osnovi. U govoru je ovjeren je i rotacizam u prezentskoj osnovi glagola *moc*. Od konsonantskih se skupina u govoru Crnoga Luga javljaju primjeri neizmijenjene starojezične skupine *čr*; skupina *št* od *čt*; skupine *vse > se*; skupine *vsega > sega*. Izjednačenje je prijedloga *iz i s u z* uz imenicu, u crnoluškome govoru, ostvareno u genitivu i instrumentalu. U govoru su Crnoga Luga oblici množine u deklinaciji u neproširenoj osnovi u množinskim oblicima imenica m.r.; u nerelacijskom morfemu */ov/ (>/of/)* u osnovi ispred morfema */ø/* u G mn. imenica m. r.; morfem */ø/* u G mn. imenica s. i ž. r.; ishodišnojezična nejednakost oblika DLI. mn. imenica i imeničkih riječi svih triju rodova. Naposljetku, u govoru se Crnoga Luga može ovjeriti morfem 3. l. mn. prezenta ujednačen na dočetak *-jo*.

Sve ove jezične činjenice dokazuju pripadnost crnoluškoga govora kajkavskomu narječju. Uz nabrojene značajke kao što su: zamjena vokala *o* vokalom *a*; ispadanje *d* u *jena (jedna)*; krajnje *m* u nepromjenjivoj vrsti riječi i u gramatičkim morfemima često zamijenjeno s *n*, potvrđuju i pripadnost crnoluškoga govora goranskomu dijalektu, iako se sve one mogu ostvariti, neke u većem, druge u manjem broju kajkavskih govora.

8. Literatura

- BROZOVIĆ, DALIBOR. IVIĆ, PAVLE. 1988. *Kajkavsko narječje*, u: *Jezik srpskohrvatski/ hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 90–99.
- BARAC-GRUM, VIDA. 1993. *Čakavsko-kajkavski govorni kontakt u Gorskom kotaru*. Rijeka: ICR.
- BARAC, VIDA; FINKA, BOŽIDAR. 1981. Govori i nazivlje. *Gorski kotar*, Delnice: Fond knjige “Gorski kotar”, 418–431.
- CELINIĆ, ANITA; MENAC-MIHALIĆ, MIRA. 2017. Izoglosa progresivnog pomaka starih praslavenskih cirkumfleksa na području hrvatskoga jezika. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 21, Zagreb, 91–102.
- IVŠIĆ, STJEPAN. 1936. Jezik Hrvata kajkavaca, u: *Ljetopis JAZU*, 48.
- KOVAČ, HRVOJE; MALNAR JURIŠIĆ, MARIJA. 2016. O fonologiji govora Crnoga Luga. *Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovje*, 42/2, Zagreb, 483–501.
- KOVAČ, HRVOJE. 2015. *Fonološki opis crnoluškoga govora*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- LISAC, JOSIP. 1996. *Hrvatski dijalekti i jezična povijest*, Zagreb: MH.
- LONČARIĆ, MIJO. 1996. *Kajkavsko narječje*, Zagreb: Školska knjiga.
- MRLE, TOMISLAV. 2008. *Crni Lug i ostala pripadajuća mu mjesta*, Crni Lug: POP&POP.
- MALNAR, MARIJA. 2010. Dijalekti u Gorskem kotaru. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovje*, 36/1, Zagreb, 54–58.
- MALNAR, MARIJA. 2013. Sjeverni dio gorskotarske kajkavštine nekad i danas. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 18, Zagreb, 49–50.

9. Ogled govora Crnoga Luga

Prvi dio

Dobar dan, drago mi je da ste pristali na ovaj kratak razgovor da vidimo kako se kod nas u Crnom Lugu govori, pa evo, vi se možete malo predstaviti...

Dobar dān, i mēni je drāgo da sē prēšva k mēnē i da sē mene zaposlīa da bēš z māno jēdno mērvēco gorovīja.

Ja sam Rātomira Abrāmović, rōjena sən va Vēlikę Vôdę, Črnoūgarka.

Ēto, djetinjstvo mi je prošlo, prošvo va, ne baš najljepše ali mōglo, mōgvo bi se rēč najlēpše dōba, djetinjstvo, škēla, rēcimo do pētnajst gödina, òsnovna škēla, tu smo jēst i sēstra hodīle zājedno, mi smo blizānke, va škēlo va Črne Üg, jēmēlē smo učitēljico Ljùbico, jēmēlē smo učitēljico Đūrđo, jēmēlē smo üčitelja Šimunića kōji je bējāku dēbar üčitelj, žēno je jēmē kōja nas je üčēa rūčnemu rādē, bēa je strūčna učitēljica, navādele smo se lēpu štīkat, lēpu plēst, jāku smo bylē zādovoljnē, bēo nan je djētinjstvo lēpu, pōsot smo šlē, i na Rîsnak, i na Brōo...na Kūpo, igrālē smo nōgomet, žēnsko, mēšku, čuvālē smo krâve, nājveč smo krâve čuvālē jer je sāka hiša jēmēla krâve i mi smo mōrale čūvat, ako nīsmo bēlē va škēle.

Aa, ànda ni bēlo strüje ni televīziję, ne rādija, mi smo se zādačē mōralē pīsat pr petrolējke, lāmpe, māma je, māma je pr, pr petrolējke plēa, a mē smo se pīsale zādačē...

Ja.. i u uspr̄kos tomu bēle smo i dōbrę üčenice, kilomētar i pu smo mōrale hōdēt, po dīži, po snēge, ànda ni bēo ambrēle, ànda ni bēo cerādē, mi smo mōrale se dēt jēno stāro sūkno na gvāvo i mōrale smo pēt.

Tākov je bē žīvot, àlē smo jēmēle vāvēk gūmenę čīzmę, tu nan je māma òbavezno kepīa, i vūnene čārape, ànda so žēne jāku plēle vūnene čārape, nē znan òtkot so ònē dobāvljale tu vūno jer te ni bēo òvac, ale sāka hīša je jēmēa težāka v góre i mi dīca, čārape dēbēlē, vūnene, tōple, tāko da smo bylē va tōplēn..

Ja, va škole smo jemèle.. pôle od petega râzreda dâlje školsko kùhino, tè smo dobîlę jèdan napìtak, mléjko ili kakao, namâzan krûh z marmelâdo ili šnita salâmę ili sîra, i tako, i pôle smo šlè dàmu.

Jest i sêstra smo üčitelje i mléjko nosile, jer mi smo jemèle krâve, dvéi lêtre, kànto... i onda sêstra, ona je od mène stârja dëšet mënute, jest sən jo morâ poslùšat, ànda sən te do korîta morâ nôset nijo tâško još, i mléjko i màjo tâško, a dòbru sən je pole kòje pot.

Je, tako, ìnače, život je bë têžak, dêjat së je mòrao jâku, se lëdë so jemèle krâvę, se lëdi so jemèle prâscę, kokùše, tû so žîvat, so poljoprîvredno.. ko poljoprîvredno zâdrugu i sijâle, i krümpér sadêle, i lêpę salâtę, màhunę, sëga smo jemèle pûne vŕtę, kaj d nas r itko dû več jëma ter se mûreš k pet tû d nas, nažâlost, v c smo stârje, pa n da se v c ne d jat.

Ja, i tako l pu je b o, jest s n b a do dv jset i p t l t te va Č nen  ge, pôle smo pro le jest i m z va B ško, na ôtok K k, t n s n se usp ja zap slit uz m za i neke  spite k je san m ra dat za p sto, na p ste, isto ni b uo v hku, by ue smo p dstanare, sez ne so b le t sk , ni b uo d nas ko na p st , da s mo prti  e , da ànda je b ua ind ktorska centr la, dv j kab ne, a kad se p šo va p sto, tu je b ua, koda gr  n jv ci spr vod, t lako je l di   kao, tur stof za v n, ànda se preko R ke so šle,  nozemne, ove r zgovore, tuz mstvo je b uo j ku p no, tu je b ua b v sa Jugosl vija, tu je b uo str šno, strah vito puno p sva, jest s n r kva, k ku se bo tu zdr  o, sez na je b ua j ku t ška.

I tako,  nda smo se po nile l pu h šo d jat, i napr v le smo s  i h šo, j nega s na smo jem le, ale evo pr švo je do te t ške situ cije da se v c ni m g o ni va br ke zd  at i je s n se r stat m rala.

I m j s n je zavr   sto ptt,  n je, istu za p sto, tehni ar r cimo, p stanske, m go je p jt i na fakult t, ale je on r ko da n  e on g bet,  vaj, vr jme na fakult te jer je ôn p šo z v jski i valje je d bi  r dno m sto, ni b uo tu ko d nas, k d j m jo d ca evo, z vr  ste škole pa n ma  se ki zap slit, i ôn je d jo na p st .

Jest s n pr šla k m je m me s n i b š me je dr go da s n, i evo, s nak, jest s n te t  v c tr deset i tr  g dine bo s d , evo za k je d n.

Spī dōma, jest nē znan kēdā so te gōdine prōšle, jēman mēža z kōjen ūven dvādeset i pēt lēt, eto, pa tu je vālja najēpše, kōku te bē rēkua, dīo ūivēta.

Jer sē si gāzda sām, jēst i ēn se jāku lēpu rezamīmo, dēbar, sāke jemāmo svōju pēnzijo, lēpsega nan nē ni trēba, sāmo zdrāvje..

Eto, sīn je va Bāške, jēman i ūnuka, več grē va šēste rāzred, isto je dōbar ūčenik, jēman dōbro nevēsto, ôni so mīva drēl, ne prīdejo tako čēsto, ale mīva priķ smo se isto čūle, sāke dān se čūjemo.

I tāko, i tū je ūivot.

Imate i lijepi hobī, koji ste mi jučer pokazali?

Ja, štīkan, štīkaj, tu je štīkanje, ja, i hēklat znān, ale hēhlanje me baš jāku ne interesīra, vāvek me je privlāči ta rāt, ta bēčki vēs, tu me je jāku lēpu, i tu te bon pōle još pokāza jen stōlnak kaj sān se naprāvia, isto da vīdeš, i s tin se jest zabāvēn, tu je lēpū, nēgrēn nēkan, mōran se čūvat jer nīsan zdrāva, jer mōran bēt va gōrkēn.

Mrzlinā me škōdi, jēst be švā va cīkvo, rāda, ale nēsmen po zīmē sāda pējt.

I tāko, eto, sādā bo jūtre nan bo ta zbōr, pa pūden jēno mīveco poglējdat.

I rēci još kāj te interesīra?

Drugi dio

Dok sān, dok smo bēlē dēca, smo bēlē jakuu, misen se skēp smo se držāle...

Čuvālē smo krāve, igrālē smo se sākako, i z lōpto, i hārtalē, i z līšnekame, i pobīralē lēišneke i smo šle krāst tūđe mr..., tūđe mīrne, zgora Jūlkē na zēlīnē smo se šle spūknet, tāko so bēlē dēbele da smo ih jēdva spūknelē i ònda smo si ih òpralē i jīlē, rēpo, krūmpēr smo se pēkle kēd smo šle na nīvo se zēt, pa smo se pēklē va vēlikēn žrjāvke...

Ovīle smo rāke po jārke, ovīle smo žābe, ovīle smo frile so bēlē ànda, frīle so..., sādā ih več ni, tih frīlakov mējhenēh jer so ih se pāstrve pojīlē.

Ale jēmpot smo šle, jeno prīliko òvit žābe, tāko več se je spūšto mrāk, a mālo je i kīšēca pāda i bōme rečen: „Bo ih, sādā bōdo one na ta dāš prēšle vēn“

Jěst sən švua va un Jelenčov jārak, a one so naněsle puno jājac i jěst sən tāko někako pògrešno stā, pa sən pa dote va ta jājca žābja, ale dōbrø, tu je se běuo tāko, vāvěk smo naovīlę, īspod sto komāda nīsmo prěšle dāmu...

Pûhe smo ovīlę i jěst sən ih ovīa, jemělę smo tūvce, i va dūple...

Zaz sen smo se bâvelę, mi smo děca znâle se dějat.

Krâve smo dojīlę, prascę smo hrânele, kokùšę, màma me je vâdęa, od mějheneča, dvanajst lēt sən jeměa, koku se rēzance dějajo, koku, anda ni beuo mašinęce da ih buš restegneū lěpu pa boš ih na mašinęcę zrēza, ànda se mōro sam zaz faljâscamę tu rezvâljat, pa ih lěpu fīno rēzat, „ne nīse dōbrø zrēza, mōraš još finiже“...

Čak sən se běa i pŕst te mrva z nôžan, ja, vāvěk se pôzna.

Krūh pěč, i dənas ga pěčən.

Se smo dějale njöki nas je vâdęa, kòku se knîdlę dějajo, kòku se njökičę mějhene dějajo

Mi smo se mōrale znăt, hîša se je rîba, anda ni beo tepisoônof, ne parkètof, ne neč, so bělę pòdi al' so mōrale bět čistę da so se vîděle, a ter znăš koku je běuo ki je běuo bužagę i se, jene cîpele se mōro jěmet smo k d se šo v štâlo, ànda v drûgo se se mōro preôbut.

Mōra je bět i čistôča, i za mléjko i za se k d se je dav o pole na mlékärno, j ku se je morao p z t.

Vôd  ni běuo va hîše, mi te va V lak  Vôd  nīsmo jemělę v d , ale smo jemielę bl ze v do, al' je tr bao pejt pu njo.

To ste onda iz bunara?

Ne, t kva je van z īzvora l pa, īzvorna, j ku l pu.

I eto, hîša se j' i pr da s da ta va V lak  V d , m m na, misen, još je ònda màma b a ž va maja, pa smo prod le i dob le smo za njo da smo d le na tu na o h šo kr f.

Da...

Eto, nise m go za uno st ro d bit, a k j  e t , m raš odr avat, m ra se k osit i se, a n maš ni , ne ž ve  t n.

I tako, borèle smo se sàkako...

Ke ni lèpu kəd móreš, Boge zahvâle kəd mûreš.

Da...

Ipak jèmaš osandèset lêt sèda bìzu, pa naprâve žènske, da se ona sâma ne mučè kàd joj mùž ne zna, ja.

I tåko, eto, ze sèn se čôvèk mòraš, ako češ da je čìsto moraš čìstet, mòraš pêglat, mòraš ràd jèmaš tåko, rada štîrkan, rada se pêglan i takove stvàri.

Eto, kùhat treba sake dàn redovîto i se mora štîmat...

Evo i va Dělnice se mora skočet, te němamo neka žibor grěmo tja vaa... ko i se, ja, i k döktore mòramo redovitò ič na kontrôlo, i tàko...

Prije je možda bilo i više toga tu, u blizini, banka i kaj je još bilo?

Ja, tu je bea bânska, bome i bânska i pôšta je nôrmalno funkcionîra, ni dvi vûre dêja na dân ko da sôda i tu pojûžne, od pu dvê do, do po štîre, ja, bânska je bëa, dučânë so bële dvâ, bërtije so bële, pûno je beo lëdi, lëdi sô jâku vmrle stârje, sôda smo īsto se stârje ostâle, a mlâdost je prôšva vén, hiše so se naredilë, du je prôšo va grâd se ni vîne, rêtiko du.

Račūnaj kùlako je tih lèdi mvadéh vèni kòda bë se tu vrneo, kùlako nas bë te bëo, smo te od Vàzme da pridejo se, ja, i tàko..

Bilo je više posla prije i tako?

Běo je, lědi so se bâvelę z poljoprívredo, z Rêke so se hodilę i sâdit sən i se, səda se več ne, ter vîdeš rêtiko du i ako prîde va hîšo da se... da jěma vřt da se gr po salâto i t ko, da jěma sv je da se ne n si, ale j ku mao, t žno i ž losno, ja.

Prije je bilo sve drugačije...

Ja, prèk je bëv drugàciję žìvot, žìvo je bëo, žìne so sèle na klûpo, jëst se sjèčan pa so zapopîvalę, jo, pa mi smo këd sən jëst bëa dëvôjčeca pa sən rëkva: „Bôže moj drâge, ale je lëpu tèn žënskan, tako dëjajo i tako so vesèle“, a dënas, jëst tè rëčen koje pot Filipë susede: „Hòde, daj čëmo se, čëmo zapopëvat“, „Jo, pa po

du rečko da smo pijâne“, a ke mòramo bët pijâne da popêvamo, ja viđeš, zamřva je pjèsma.

Evo, Cvëtko vaš, Dölfic, oni so vâvëk pjèvale.

Dûrđa je rëkva učitëljica këd je prešva: „Kàko ti dečki, reče, popêvajo lëpu. Ke bošte i sutra?“ „Bòmo“.

Pa smo ànde stâle pod nijen òknan pa smo zapopêvale „Mjesečina divno sjala na nebu“, joj reče, sëmo so se ɔkna otpîra, reče, jàku je bëo lëpu.

Ja, Pesnike so bëlë od vâvëk.

Da.

Jëst se čak sjëčan Pesnïkof od pët gödina, jaku, sën jemëa pët lët, nìsmo bëlë v une hiše, nego te je bëa stâra hiša, jena ànde, ke se sjëčaš mòzda ki je biv Stipe Vûković va Vëlakë Vôdë?

A da, da nešto, da.

A zgòra na šofitë smo se mi rodëlë, znàn da sën jemëa pët lët këd je Lùba ? tan na jën krâj je jemëa, màma je màja i tåta so jemelë jëno sòbo te.

Da so prešle Pesnike, a nas je tëta Lùba ogradìa zaz stòlicamë, mènë i sëstro, a oni so žekalë zaz pâlecamë, a nas je beo jàku strâh, tu me je jaku ostâo, va ovaj, va pàmčenje.

Ja, i tu me je drâgo da sën se vrnëa dàmu, k màmë da je se tu tåko muj život krënen neken drûgen pùtan, tu koda te je stvärno neka nit sudbìne pa grëš po tèn, ja.

Evo i màma je pole prešva pole s'n k nàn, te je bea dväjset lët z name i lëpu je vñrva na krëvetë, bëlë smo pr ne, tåta je vñr'ù sën prešva isto sën bëa pâr dân i tåko da me ni tu neč žôv jer so mòrale vñrt, čòvëk mora vñrt pogòtovo màma je jemëa devedesdëvet lët.

Da, to su godine...

Tåta je bëv još mvâd, on je još je još mògo živët.

Ale bòlest ne pîta, sinak, bòlest ne pîta, këd priđe tu mòraš pëjt.

I tåko, viđeš.

Sosëde so dòbri, zaz sëme smo dòbri, se so z name dòbri, ale nègdu negre jàku k nèkrome.

Da.

Čuj, jer se smo starēji i jèdva čëkaš da jeno mì̄va lej tåko na kàuče lêžeš, da se odmôriš.

E, sàke jëma neke svòj drùgę nàčin, jëst jûžnan o pùdan, rëče, une rëče o jëst sən od pu dvànjst mi pojûžnamo, mi da o tri.

Kòku je pòlę tu?

Ànda ne znâš nì̄gdar ni kòku boš pršo kòmi, a da ne prekîdaš va nèčen, ajde, telefûne so pa zazôveš, ke ste slòbodni, ke se móre prìt, al tu so rëtke čàse.

Evo, bàka je bëa nekë dân tvàja.

Rečen: „Bèrta, pa te smo dva korâka“, „Jo mëni këd nì̄man këda, i kùhaj, i tu i ùno“

I ànda i ona več nëma, več je i ona va gödinah nëkëh, pa če mrvëco možda râda i počìnet, i tu te je tåko, dân za dânom grë.

Sve u svëmu, neka nan da Bôg još da smo zdràve pa da još mrvëco žìvemo, pa kàj čëmo, ako smo i stâri.

Prije je sve bilo društvenije, ni bilo ni telefona, ni ničega.

Ja, televizije so jàku odbìle, misin, uno kd je beo pr nas, uno, un ledolòm.

Da, da.

Këd je Gòrski kòtar tako strâdo, ànda, une dâne këd nì̄smo jemële struje smo bële jedno k drùgemu smëran, rëčen: „Lej koku je lëpu“.

Još na râdijo sən se zna jàvët i rëčen ovaj „Kako ste vi, kako ste, dal imate struju?“

„Pa dòbili smo...“ rečen „...sada, pêt dâna smo bili“.

„Pa kako ste...“ reče „...bili bez struje tako dugo?“

Lëpu.

Evo, va bolnico sən pìšva me prâša dòktor, ja, rëče: „pa te jemâmo jeno Črnoûgarko, pa kòku ste...“ reče „...vi prôšle tu tèško zìmo, ta lèdolom, kokòve so vaše hîše, kòku je tu grâđeno?“ me je prâšo dòktor.

Ješt sən se nasməa, rečen: „dòktor, drâge, mi smo se tåku lèpu drûžile, ni nas bëo briga koja je sêrija, nę kàj, ne za televîzijo, drfjémâmo, görku nan je, jest jemâmo, kaj čëmo, vodo smo jemèle, a kàj nan je drûgo trëbao“.

Rëše se se da nise čev ni telefona ni nëčesa i baš je beo dòbru.

Je.

Rečen, evo.

I se se tu prebrôdi, sìnak, šta čes, a gödine grëdo.

Ješt je nemoren zamislet da jest jëman te godine, sedandeset i dvi.

Da...

Evo, a trideset i tri lëta səda bo kaj sən te.

Rečen: „keda so prošva ta lëta“, stvarno, jaku ovaj brzu so prošva...

Zatu rečen: „kad je čòvèk mlad, ànda mòraš, tu mladost iskoristë, iskoriste jo za učit, bode dobra, daj se na vrëjme, ispite i se, ale iskoristë jo i osobno, jer prolazi tako brzo da boš rëkva, i za neke stvari te bo i žov“

Da.

Je, tu je tåko, čuj, ja, ali sâmo se trùde da lèpu boš nëšto, pa ònda, a ješt mìslën da bo ta situâcija se drugâčije mrvëco tu okrînëo va ti naše dřžavë, jer mlàdost ako nan pròjde, ànda smo, pròpalë bömo.

A isto mìslën, da ti mvàdi kaj so prôšlë i naše dòktore kàj so prôšlë i tìlake sëstre medicïnske i se, tu nàn se po nàših bòlnicah fàli jer so lìste čekanja još dûlje.

Da.

Ale isto mìslën da nëbon òvaj fula ako rëčen da možda sedandëset pòsto jeh mìsle, zákaj smo šle, i bòdo se vñele boš vñdea jer se bodo otpřva radna mësta, a na svàje grùde je lèpše žìvet ko na lècke, tan se vñvék tûđi.

Da.

Ješt znân da smo mi v Èvropske Ùnije i tu se i da se tu mëša, ale je têšku pròjt, ja. Najlèpše je kàd završëš svàjo škôlo, svuj fakultët, da po svaje profësijë dobiješ lèpu pôso i da se osnòvaš obìtel'j, ne znân kòku se tu mìslë, obìtelji treba jëmet, ke ne?

Səda jëmaš kôlako lët?

Dvadeset.

Dòbru, ti se još mvàda, ali rècimo do trìdeset lèt, od trideset lèt več be mòra jèmèt svajo obìtelj.

Da, da.

I da jèmaš svajo famìlijo ako češ, svaje dète i se jer du bo vas glèdo ako nèbošte dèci jemèle.

Le, još so dëca pa se nemore glèdat, ja.

Tàko, tu je mìvèco rìzično pr nas.

Da, prije su se i kuće gradile i tako.

So, a du če?

Sada su samoo, da.

Sada se glèda pròdat, lej kùlako da ih je za pròdat, jèst ne znân koje so va Crnèn Lìge za pròdat.

Evo, i prèšo bo du drûge i, ko zna òtkot, i tàko, mòžda bo prèšo Črne Ug naš da nebo jènega Črnoügara, du tu zna, koje lèdi se bòdo naselilé, pa da!

Treba čuvat dok je.

Trèba čuvat, trèba čuvat ja.

Ja, ale, lèpu je čuvat, mi smo penzionère pa nan ni, ki got smo nan je lèpu, ale un du dëja pa ti mòraš putòvat jaku dùgo, recimo pa dok se nazaj vrnèš, a jèmaš famìlijo pa tu je übitačno.

Ja.

Da.

Jèst sèn isto dëja, rečen, i tèšku je beo, ni beo vâhku jer smo bële pòdstanare, a žìvelé smo pr dva stâra so bële, mèš i žêna, oni so bële bez dèci, nen so šva dëca na žìvce.

Moj Prèdrag, on, ni smeū zaz stòlico jàčje, rečen: „Pâzè koku stòlico dëvaš, polâhke“, ona je valje odskočîa, gazdarîca, stâra, a jèst sèn se dëja, cîstea, pra se, se va hîše koda je màje, ja, još so tle oni mène pestet, oni so rèkli: „Ako cete nas doglèdat, mi van be pëstîle našo hîšo“, tu je vila na mèrje, a ne sèn rekva:

„Jěst jěman svaje röditelje, jěst ne znân kàj bo z něme i du ih bo glêdo, a za hišo jěst nebe, mi se bomo hišo naprâvelé“, i tåko smo.

Kol'ko je to onda trajalo, gradnja i tako?

Pa, hîšo smo dêjale štêre lêta, nakon četri lêta smo se preselile nôtar, ja.

Ônda je tr ba se, ônda me je m ma da g tov n vac i rek a: „Sa se pej k p t najlep so sobo“ i moj sin je šo z mano Predrag, ve  je šo on, ve  je skoro j m  a jeno tr najst l t.

Ånda smo šle zabrat v Rêko.

Ànda smo glêdale sòbe, rečen: „Evo tu bòmo zèle“, ànda sən se kepèa još lèpe tèpihe va sòbo, dva zaz strâni, onaj jèdan, lèp lùster, lâmpe jednâke, jàku me je bèo lèpu.

I reče Prèdrag: „Kòku bomo sa tu nosìle“.

On je z v ta t pih preko r mi i n se ga je d le na  abeco...

Ajoj!

A j  st tu se dr  go, a n  mje  taj so prpel  le.

Eto, pa se polâhken smo, kredîte so b  le, j  st s  n z  ja jen kred  t, m  s je zev dr  ge pa se je nap  neo.

Čuj, vāvēk sən tāko se rāda kepēa kāj se tiče sūđa i tīga, tu sən jěst se več prēk jemēa, jěst sən tu rāda se kepēa.

I evo, život je börba, i kad mao pomislěš i premislěš, vidięš da od živôta čòvjem, da je tu smo jena vêlika müka, da so lèdi zlôbni, da so lèdi za nôvac, materijalistę, nèče te pòmôcť ne käd jëma nêbę te dav, mìsen takôve so lèdi, a nêbę smële bęt takôve.

Da.

Jěst sən vävek za tu, ako mƏreš pòmoč pomôze pa bilo š čen, eto, da.

A dĕnas ni tĕga, dĕnas se se prezîrje, joj kòku sę se oblíkof, kòku, kòku jĕmaš, kòku, gòspa i takôve stvări, mísen, te je jàku prìmitivněh žen stârjeh, k d m v co pros udeš, one te s deo, n sm š se poč slat, n sm š se pof rbat, n sm š se mrva ni n fti nam zat, a j st s  da tu jo  v v ek.

Jěst sən stârja več, ale va sr̄ce sən jěst mlâda.

Tako treba.

Da, va sŕce san jěst mväda, jěst da je səda te harmônika i da počne svírat mi bę šle valje tāncat, jěst jaku vòlin tāncat i zapopēvat i eto.

Jěst i moj Dòlfic̄ sako tołako zapopēvamo, „Daj Dòlfic̄ čəmo“

Lijepo, da.

I ònda, da, reče: „Lej kòku smo lepu zapopēvale“, i tåko.

Prije su se još i te zabave održavale tako i kaj je še bilo?

Joooj, prék, prék smo i škóla je davà isto lèpe īgrokaze, pjèvale smo.

Več ko žēna kàj sən, prék još ko san prōšva va Båško sən pjèva mìkrafon, a mìkrafon je baš je ònda bęo, Tònčica Šāfarova, maja pajdašīca i rođakinja smo prvo nāgrado dobile.

Joj mèni ale so nan plûskale te stârje žēnske, se ję tu stâo va dôme, a dôm je bę tako pùn, znaš kòku je ànda bęo.

Da, da.

Nôjte još, nôjte još jèmpot, ja.

I tåko, je bęo je priredbe so se vâvèk davâle, prešle so čak z Râvne Gôri priredbo dâvat.

Ömladina je pole preuzea istu tu je bęo jaku lèpu so bèle zâbave i se, a lę səda, ta dôm naš, jâdan.

Dok spi nèbodo Pesnîke nebo nèć.

Da.

Ja, i tåko vîdeš.

Sve manje ljudi...

Lëdi je jaku mào, evo mi smo bâš va ti öne ter je i bâka va, tu ni ûdruga, tu je sàmopomoč pri smîte, mi smo bèle tu do vâne, səda je te ova va Mâlen Sèle Dârko Ljûbicen, jer nèmore, Dòlfic̄ je šešnajst lët hodę, čuj, tu trëba obəjt kəd čòvèk vîre.

Pa evo i tu je jěna lèpa stvär, ipak je tri tîsuće i pu se səda dobije, a hòde ih zët ako ih nîmaš, a nîma sàgdu.

Ja, evo i tu je, po Črnen Ŕge se l  pu tu pob  re, pa se da l  din i tu je   sto j  no ovo, pa evo Vl  tka nan prh  je po tih st  rj  h ovaj, po k  c  ah zaz str  ne s  cijalne sl  zbe, jaku   slu  zna, p  nese l  din se k  j jin tr  ba, kaj naro  jo, do lj  kova do m  sa, ko ti, z mesn  ce, neke stv  r  e ako se nemore k  pet p  nese l  din, m  rajo tu nekaj pv  tet, mi jo   n  smo va tin dod  se, ale je tu jaku l  pu k  d se j  ma   na koga osl  nit.

Da.

D  ktor  ca nan h  di, dv  pot na s  dmico jem  mo jaku d  bar t  m s  stro i d  ktor  ca je pre  divna   soba i s  stra isto, n  mamo se kaj   lit,   ak te nan k  f z  mejo pa nan n  laze prn  sejo za dva d  na, nemora   p  jt va D  lnice.

Da.

A i va D  lnicah so d  ktor  , jest gr  n   esto put na   ltrazvuk i k zub  re sn hod  a, za o  ci i tu se, tu so pre  ivne   sobe, te d  ktor  ce i te s  stre.

Evo d  nas me je zv   ba   s  stra z   cnega da pri  den v t  rak na kontr  lo.

Re  en: „S  stra pa ke vi na m   m  sle  te m  sto da jest m  slen“.

„Ma da vidim da ste za kontrolu pa do  ite“.

Lijepo, lijepo.

Pa d  bru re  en: „F  la van l  jepa“, i tako o j  ne v  re me je naro  ia.

M  sen, se jem  mo prili  no d  bru, samo nas je m  lo i st  ri smo ve  , eto ti.

Kako ste onda prije doktore i to, ni ba   bilo?

Pr  k smo m  rale v D  lnice pejt, v uno st  ro ambul  nto ki je b  a, zg  ra so b  le d  ktor  .

A   uj, du ni m  go p  jt ko ga je jaku bol  o se je zv   h  tna je pre  šua, ja.

J  st kad san   ua s  na r  dit, zabol  o me je o pu n  ci do v  tra je bol  o, pre  va je b  b  ca   ur  a pok  jna i r  kva je: „Ja neznan...“ r  ce, „...mislin da   ete imat dvojke ili   e bit to jedno veliko djete“.

J  st re  en: „Pa k  j   mo   nda“, re  e: „Ja bun s  da zvala hitnu pa neka te otpelja va rodili  te“, jer jo   je na Šu  aku b  o r  dili  te.

I t  ko se je Pr  drag r  di o   san v  r nav  cer, u taj dr  gi d  an.

P  t k  l je j  me,   nda je b  v na   djeli najt  je d  te pa so ga se m  me hodile gl  dat.

Ale ni b o nego a tobus ta Pr zid je voze Rijeka,  nda je m ma pr sva pu me, m s ni m go a  je j m v te d jo i s stra je pr sva v R ko zaz R ba, m ja ta bliz nka ii z a je t ksi zd va i pr sle so z t ksijan pu me g re i d le smo pr sle na  ab co, m ma je prn s a ml jko dom c  i kam lice k hane i b c co i d do, ako bu j kov da mu d mo po p te.

I t ko s n ga prn sva z a tobusa d mu.

Ajo.

Tu ni beo ko d nas, da s de  va svuj  uto pa gr s, da je m s pr tebe prisutan na porod  i tu, tu je se biv bauk anda v uno vrime, ja.

I t ko, v d s  ivot je pr šo, n moremo, n moremo ve v net nazaj ne g dine, ne n c, sa m remo smo zahv let B ge da smo sake d n se st nemo i da re emo.

,,F la ti da smo  ive“.

Eto, t ko, kaj dr go.

Tako, m sen da s n te f nj pov da a?

Pa jeste.

Ako te jo  kaj interes ra pr šaj.

Pa, evo, mislim da je u redu, hvala vam  to ste sudjelovali.

E d bro, hv la i tebi.

Pa bo s v d a k j te bo profes rica r kva.

10. Sažetak i ključne riječi

Sažetak

U radu se opisuje pripadnost mjesnoga govora Crnoga Luga u Gorskome kotaru kajkavskome narječju i goranskome dijalektu zahvaljujući utvrđenim jezičnim činjenicama najvišega razlikovnog ranga i jezičnim činjenicama nižega razlikovnoga ranga. Rad je istraživačkoga tipa, a zaključci se temelje na transkripciji snimljenoga ogleda govora na području Crnoga Luga u proljeće 2017. Uz kratak opis svake jezične činjenice donose se primjeri koji potvrđuju postojanje određene jezične značajke u govoru.

Ključne riječi: Crni Lug, Gorski kotar, kajkavsko narječe, goranski dijalekt, alijeteti, alteriteti

Summary

The paper describes the affiliation of the local speech of the Crni Lug in Gorski Kotar to the Kajkavian dialect and the Goran³ dialect thanks to the established linguistic facts of the highest distinct rank and the linguistic fact of the lower distinct rank. The work is research type, and the conclusions are based on the transcription of the recorded speech representation in the Crni Lug area in spring of 2017. With a brief description on each linguistic fact, there are examples that confirm the existence of a certain linguistic feature in speech.

³ „Goran“ adj. – od „goranski“ prid. koji se odnosi na Gorski kotar i Gorane.

11. Naslov i ključne riječi (na engleskome jeziku)

Title: Determining the affinity of the Crni Lug speech to Kajkavian dialect and Goran dialect

Keywords: Crni Lug, Gorski kotar, Kajkavian dialect, Goran dialect, linguistic facts